

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Švédský stát blahobytu a jeho současná podoba

Swedish Welfare State and its Current Form

Student: Bc. Zuzana Wiglaszová

Vedoucí diplomové práce: Ing. Natalie Uhrová, Ph.D.

Ostrava 2014

VŠB - Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta
Katedra národohospodářská

Zadání diplomové práce

Student: **Bc. Zuzana Wiglaszová**
Studijní program: N6202 Hospodářská politika a správa
Studijní obor: 6202T027 Národní hospodářství
Specializace: 00 Národní hospodářství
Téma: **Švédský stát blahobytu a jeho současná podoba**
Swedish Welfare State and its Current Form

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Teoretická východiska státu blahobytu
3. Vývoj švédského státu blahobytu od počátku 30. let 20. století
4. Změny v přístupu ke státu blahobytu
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Seznam příloh

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

KARPOVÁ, Eva. *Hospodářský vývoj Rakouska, Švédska a Finska po vstupu do EU: komparativní souvislosti a charakteristiky významné pro země střední a východní Evropy*. Praha: Oeconomica, 2006. ISBN 80-245-1072-3.

TOMEŠ, Zdeněk. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-002-7.
VEČEŘA, Miloš. *Sociální stát: východiska a přístupy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85850-16-8.

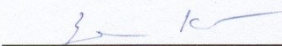
Formální náležitosti a rozsah diplomové práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

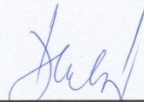
Vedoucí diplomové práce: **Ing. Natalie Uhrová, Ph.D.**

Datum zadání: 22.11.2013

Datum odevzdání: 25.04.2014

doc. Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci na téma „Švédský stát blahobytu a jeho současná podoba“, vypracovala samostatně, pod dohledem vedoucí diplomové práce a uvedla v ní všechny použité literární a jiné zdroje.

V Ostravě dne: 22. 4. 2014

Podpis: *Barbara Džiglavská*

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí práce Ing. Natalii Uhrové, Ph.D., za její vstřícnost, odborné vedení a cenné rady při zpracování diplomové práce.

Obsah

1	Úvod	5
2	Teoretická východiska státu blahobytu	7
2.1	Úloha státu v sociální politice	7
2.2	Vymezení sociálního státu	9
2.3	Podmínky vzniku sociálního státu.....	12
2.4	Vývojové etapy sociálních států.....	14
2.5	Typologie sociálního státu	17
2.6	Pozitiva a negativa fungování státu blahobytu.....	19
2.7	Dílčí závěr	22
3	Vývoj švédského státu blahobytu	23
3.1	Období industrializace a první světové války	24
3.2	Vznik švédského modelu	27
3.2.1	Makroekonomická stabilizační politika.....	28
3.2.2	Kolektivní vyjednávání.....	30
3.2.3	Sociální spravedlnost.....	31
3.3	Situace po druhé světové válce	32
3.3.1	Rehn-Meidnerův model.....	34
3.3.2	Hlavní makroekonomické ukazatele	36
3.4	První problémy švédského modelu státu blahobytu.....	38
3.5	Období krize švédského modelu a přijatá opatření	42
3.6	Dílčí závěr	46
4	Změny v přístupu ke státu blahobytu.....	47
4.1	Přijaté reformy a jejich dopady	47
4.2	Nový model reformovaného státu blahobytu	52
4.2.1	Daňové zatížení ekonomických subjektů	53

4.2.2	Fiskální omezitelnost	59
4.3	Změny ve výši a struktuře veřejných výdajů	62
4.4	Dílčí závěr	67
5	Závěr	68
	Seznam použité literatury	71
	Seznam tabulek a grafů	77
	Seznam zkratk.....	78
	Prohlášení o využití výsledků diplomové práce	
	Seznam příloh	

1 Úvod

V průběhu meziválečného období, kdy se země potýkaly s negativními dopady Velké hospodářské krize 30. let 20. století, si společnost začala uvědomovat neschůdnost, do té doby, upřednostňovaného liberálního pojetí státu v sociální, ale také ekonomické oblasti. Sociální události jako je chudoba, stáří, nemoc se nevyřeší automaticky pouhým působením tržních sil, jelikož trh funguje jako pouhý koordinační mechanismus, zcela lhostejný k těmto sociálním problémům. Postupně tak státy začaly akceptovat koncepci rozšiřování a prohlubování státních zásahů v oblasti sociální politiky, což vedlo k navýšení odpovědnosti státu za sociální podmínky a celkovou životní situaci svých obyvatel. Tento vývojový proces vyústil v mnoha evropských zemích vytvořením státu blahobytu, který se stal synonymem pro velmi silný sociální stát, kde vláda přebírá ve velké míře odpovědnost za prosperitu svých občanů.

Přibližně v 70. letech 20. století se však začaly projevovat slabé stránky a limity uplatňovaného modelu, které byly do jisté míry výsledkem dosažení určité hranice, po jejímž překročení se již množství poskytovaných sociálních služeb dostávalo do rozporu s celkovou ekonomickou výkonností zemí. Východiskem z této situace nebyl zánik konceptu státu blahobytu, nýbrž jeho postupná adaptace na měnící se podmínky ekonomického a společenského vývoje, s cílem zajistit jeho dlouhodobou udržitelnost.

Diplomová práce je zaměřena na vývoj švédského státu blahobytu, který nejen díky dlouhodobému uplatňování této koncepce, zajišťuje svým občanům značné sociální jistoty a vysoký životní standard. Současný přístup Švédska k modelu sociálního státu je založen na zcela odlišných principech v porovnání s obdobím jeho vrcholné fáze a následné krize vedoucí k jeho postupné modifikaci.

Cílem diplomové práce je, na základě analyticko - syntetické a deskriptivní metody, prozkoumat základní pilíře, na kterých je postaven švédský model hospodářské politiky od počátku 30. let 20. století až do současnosti a následně poukázat na vliv změn v přístupu ke státu blahobytu na stabilitu švédské ekonomiky.

Obsahově je práce rozdělena do pěti oddílů, přičemž první a poslední je úvod, respektive závěr. Kapitola následující po úvodu bude věnována problematice úlohy státu v sociální politice a vymezení státu blahobytu v odborné literatuře. Nedílnou součástí bude také rozbor jednotlivých podmínek, ve kterých se sociální státy utvářely a popis hlavní vývojové linie uplatňování této koncepce. Kapitola poskytne ucelený pohled na příčiny vzniku problémů

sociálních států datovaných od 70. let minulého století, které vyústily v hledání nových mechanismů a reformulaci jeho obsahu. Závěrem budou charakterizovány pozitivní a negativní stránky související s praktickou aplikací státu blahobytu, doplněné o základní klasifikace sociálního státu nejvýstižněji vyjadřujících jeho náplň a zaměření.

Obsahem další kapitoly práce bude analýza vývoje švédské koncepce státu blahobytu a její proměna od období industrializace, přes etapu přijímání základních atributů modelu a vrcholné fáze, až po první problémy, se kterými se musela švédská vláda potýkat.

Poslední kapitola bude zaměřena na významné reformy přijaté v 90. letech 20. století v důsledku nepříznivého hospodářského vývoje, s cílem ekonomiku opětovně oživit. Důraz bude kladen především na porovnání základních principů konceptu státu blahobytu uplatňovaných ve Švédsku v předkrizovém období a v současnosti, a vliv těchto změn na stabilitu vybraných makroekonomických ukazatelů. Základem komparace budou především změny ve fiskální politice a v daňovém zatížení ekonomických subjektů, jelikož jsou tyto oblasti se státem blahobytu úzce spojeny a řadily se mezi hlavní důvody vedoucí k nutnosti modifikace původních myšlenek této koncepce.

2 Teoretická východiska státu blahobytu

Úvodní část první kapitoly diplomové práce je věnována úloze státu v sociální politice a vybraným teoretickým pojmům sociálního státu. Pozornost je zaměřena také na základní vývojové fáze vzniku sociálního státu a jeho kategorizaci. Závěrem kapitoly jsou přiblížena pozitiva a případná rizika fungování sociálního státu.

2.1 Úloha státu v sociální politice

V současné době patří mezi klíčové otázky sociální politiky zejména míra angažovanosti státu a jeho institucí. Sociální politika není systém fungující sám o sobě, nýbrž existuje ve zcela určité společnosti a je součástí jejího vícerozměrného rozvoje. V této souvislosti je významné zejména pozitivní či negativní vnímání lidských práv v té které společnosti. Negativní vnímání lidských práv je spojeno zejména s liberálním pojetím, jehož podstatou je určení toho, co danému subjektu nesmí nikdo učinit (nikdo nesmí ohrožovat lidský život, lidskou svobodu apod.). Úlohou státu je poté zabezpečit ochranu těchto subjektů před porušováním jejich práv a nevměšovat se do jejich soukromých záležitostí. Na druhou stranu základem pozitivního vnímání lidských práv jsou křesťanské tradice a osvícenství 18. století, které vymezují práva jednotlivců a povinnosti vlády vůči svým občanům. Ve skutečnosti však není ve vyspělých státech vnímání práv takto dichotomické, nýbrž často dochází k prolínání těchto dvou přístupů. Tato kombinace je pak určující k sestavení doporučení pro vládní aktivity v sociální oblasti. Vnímání lidských práv má tedy významnou roli v určení míry redistribuce pro sociální účely a dává tak zcela konkrétní podobu významu státu v sociální politice (Kliková a Kotlán, 2012).

Stát je společností vyčleněná instituce sloužící k zabezpečení společenského řádu a k zajištění určitého sociálního systému. Z tohoto důvodu je role státu v sociální politice všeobecně vnímána za nezastupitelnou a v určitém slova smyslu také za nejvýznamnější a to ve všech jejích modelech. V současné době není stát pouze institucí politickou, ale především právní a sociální, jejíž zákonodárná činnost má všeobecný dosah. V porovnání s ostatními subjekty disponuje stát poměrně výraznými zdroji, čímž si zajišťuje důvěru veřejnosti v jeho sociálněpolitická opatření. Úlohou státu je potom vymezit základní rámec působnosti pro ostatní subjekty v sociální politice, přičemž musí respektovat a naplňovat její základní principy (Krebs, 2010).

Účast státu v sociální politice je tak považována za nezbytnou, což vychází především z těchto skutečností:

- ztráta příjmů jednotlivce v důsledku nezaměstnanosti, nemoci, stáří či invalidity může způsobit trvalou nebo přechodnou neschopnost pracovat a následné snížení jeho určité životní úrovně. V takovéto situaci má významnou úlohu stát, který vytváří podmínky umožňující občanům opětovné zajištění a nabytí ztraceného životního standardu.
- Stát garantuje prostřednictvím svých opatření přijatelné životní podmínky občanům neschopným vyvíjet pracovní aktivitu a zabezpečit sebe sama nebo svou rodinu svými pracovními příjmy. Jedná se především o osoby tělesně či duševně postižené, dlouhodobě těžce nemocné nebo občany trpící sociální izolací.
- Cílem státu je omezování a odstraňování nežádoucích nerovností ve společnosti a vytváření předpokladů pro její dlouhodobý rozvoj a prosperitu. Velký význam mají také mezinárodní závazky vůči ostatním státům či mezinárodním organizacím vyplývající ze společně sdílených hodnot (Krebs, 2010).

Působení státu v sociální politice probíhá dvěma zásadními způsoby, přičemž jeho konkrétní podoba se liší v závislosti na zcela specifických ekonomických a společenských podmínkách, kulturní vyspělosti a převládající ideologii v každé zemi.

- **Stát jako konceptor sociální politiky** – tato úloha spočívá ve vymezení právního rámce a pravidel chování státu a ostatních sociálních subjektů. Zároveň stát dohlíží na jejich dodržování. V této roli má stát nezastupitelnou úlohu.
- **Stát jako přímý vykonavatel a realizátor sociálně-politických opatření** – jedná se o poskytování konkrétních dávek, podpor a pomoci. Kromě státu se mohou takto angažovat také nestátní subjekty (Duková, 2013).

Role státu v sociální politice se v průběhu let výrazně měnila. Pro konec 19. století bylo charakteristické, že stát neměl téměř žádné pravomoce nebo jeho role byla značně omezená. Postupem času však dochází ke stále výraznějšímu narůstání úlohy státu, který byl spojen se dvěma, z reálného pohledu, extrémními proudy vnímání role státu v ekonomické a sociální oblasti.

První myšlenkový proud vychází z **liberální ekonomické teorie** charakteristické pro 19. století a počátek 20. století. Vychází z předpokladu, že centrální zásahy státu ovlivňující chování subjektů jsou považovány za škodlivé a je žádoucí je minimalizovat. Činnost státu by se měla omezit pouze na ty aktivity, které není schopna žádná jiná

společenská instituce zabezpečovat (např. se jedná o právní řád, bezpečnost či pořádek). Tím se má na mysli především vytváření prostoru a podmínek, ve kterých by každý jedinec mohl sledovat svůj individuální zájem a uspokojovat své potřeby. V opačné situaci by došlo k oslabení síly tržního mechanismu a ekonomické prosperity. Proto je rozšiřování vlivu státu v sociální politice považováno za nežádoucí. Nepříznivé sociální situace jednotlivců jsou řešeny prostřednictvím svépomoci, případně dobročinnosti či charity (Krebs, 2010).

Druhý proud je spojen s myšlenkou **intervencionismu** přiznávající státu možnost efektivně intervenovat způsobem, který ovlivňuje chování subjektů žádoucím směrem. Společenský zájem a prospěch všech se neprosadí automaticky pouhým působením tržních sil, nýbrž musí být podporován, chráněn a zvýhodňován centrální autoritou. Trh je pouhým koordinačním mechanismem zcela lhostejným k sociálním problémům, jako je chudoba, nezaměstnanost, nemoc apod. Tímto vzniká prostor pro přímé regulační zásahy státu a jeho vstup do ekonomické i sociální oblasti. Tento myšlenkový přístup je spojován s Keynesovou teorií z poloviny 30. let. 20. století, kde stát získává vedle nestátních subjektů status významného tvůrce sociální politiky, díky čemuž nabývá sociální politika svůj institucionální a legislativní rámec (Krebs, 2010).

Rostoucí úloha státu v sociální politice vyjadřuje postupné a cílevědomé nabývání jejich nových kvalit a charakteristických rysů, což je často spojováno s vytvářením moderní strategie sociální politiky. Její podstatou je snižování ekonomických nákladů, ale také politických nákladů na sociální politiku, kdy se již nemusí zvyšovat daňové zatížení, jelikož sociální pomoc získávají skutečně pouze potřební (Kliková a Kotlán, 2012).

2.2 Vymezení sociálního státu

Pojem sociální stát má svůj původ v anglickém termínu „welfare state“ často spojovaným se jménem lorda Williama Beveridge, který tento výraz použil ve 40. letech 20. století ve svých spisech o sociální politice a sociálním zabezpečení. Koncept byl jednoznačně ovlivněn dalšími významnými politiky a mysliteli,¹ ovšem za skutečného autora tohoto pojmu je považován londýnský arcibiskup W. Temple, který chtěl v průběhu svého kázání během druhé světové války upozornit na odlišnosti mezi situací ve Spojeném království

¹ V Německu Otto Von Bismarck či Franklin Roosevelt v USA, kteří prosazovali nové pojetí odpovědnosti vlády za životní podmínky občanů. Důraz byl kladen zejména na ochranu jednotlivce státem před náhodnými vlivy a garanci minimálního životního standardu nezávisle na skutečných tržních důchodech občanů.

a v německém státu orientovaném především na válečné hospodářství („warfare state“). Postupem času byl tento název používán pro pojmenování systémů sociálních politik vyspělých zemí s demokratickým zřízením a vyspělou tržní ekonomikou. V současné době již patří k běžně užívaným pojmům řady vědních oborů, především sociologie, ekonomie, právní vědy a politologie (Večeřa, 1996). V českém prostředí se jako synonymum pro „welfare state“ používá řada různých pojmů, přičemž v této práci je výraz překládán jako sociální stát či stát blahobytu.

S jednoznačným a zřetelným vymezením sociálního státu je možné se setkat v odborné literatuře pouze sporadicky. Nalézt přesnou definici tohoto pojmu znesnadňuje především skutečnost, že sociální stát není rigidním systémem, ale prochází neustálým vývojem ať už diferencovaně či relativně izolovaně. Sociální stát je na jedné straně univerzální pro své základní charakteristické rysy a na straně druhé jedinečný v každém národním státu, jelikož existuje v různých ekonomických, politických a sociálních podmínkách. Veškeré pokusy o vymezení sociálního státu by tak měly vycházet ze skutečnosti, že sociální stát může existovat v celé řadě rozdílných modifikací od liberálního, konzervativního evropského sociálního státu až po sociálně-demokratický model švédského typu (Večeřa, 1996). Z těchto důvodů jsou v následujících odstavcích zmíněny pouze některé z definic nejkomplexněji vystihujících tento systém.

Obecnou definici profesora Thoenese zmiňuje ve své publikaci Večeřa (1996, s. 26): „sociální stát je typem společnosti, ve které vláda na sebe převezme odpovědnost za ekonomickou, sociální a politickou prosperitu svých občanů“.

Potůček (1995) označuje pojem „welfare state“ jako stát, ve kterém se v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v činnostech institucí a v praktické politice vyskytuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, se netýkají pouze jedinců a rodin, ale jsou také věci veřejnou. Všichni občané mají přístup ke stanovenému minimu podpory a pomoci v různých životních situacích, které je aktuálně či potenciálně ohrožují. S touto definicí se ztotožňuje také Krebs (2010), který navíc považuje sociální stát za stát se silným veřejným sektorem, s výraznými intervencemi vlády do sociální oblasti, ale zároveň za stát odmítající heslo klasického liberalismu „laissez faire“ a hledající třetí cestu mezi centrálně řízenou ekonomikou a ekonomikou volného trhu.

Z jiného úhlu pohledu nahlíží na stát blahobytu Francová a Novotný (2008), jenž tvrdí, že sociální stát usiluje o ekonomické a sociální zabezpečení svých obyvatel, snížení jejich příjmových rozdílů, ekonomický růst a rozvoj. Mezi nástroje prostřednictvím kterých

se snaží dosáhnout těchto cílů, patří boj proti chudobě, rozvoj vzdělávání, systém sociálního zabezpečení, zajišťování zaměstnanost a kontrola a regulace trhu.

Večeřa (1996) považuje za stát blahobytu výhradně takový stát, v němž demokraticky organizovaná moc, prostřednictvím sociálního zákonodárství a činnosti státního orgánů, garantuje základní příjem pro každého jedince a rodinu na úrovni životního minima, poskytuje sociální dávky umožňující předejít, zmírnit či překonat sociální rizika možných sociálních událostí s cílem zajistit dostatečnou úroveň sociálního bezpečí a suverenity jedince. Zároveň by měl tento stát zabezpečit odpovídající úroveň poskytování veřejných sociálních služeb pro všechny jedince nezávisle na jejich sociálním statusu.

Se státem blahobytu jsou spojovány v souvislosti se zdůvodňováním jeho existence určité základní cíle, ke kterým tento koncept směřuje. Preferování jednotlivých cílů v konkrétních státech se odvíjí od typu sociálního státu a celkového sociokulturního zázemí ve společnosti.

Večeřa (1996) shrnuje základní cíle sociálního státu takto:

- sociální jistota a bezpečí,
- sociální suverenity a důstojnost jedince (zejména sociální nezávislost na trhu práce),
- blahobyt občanů,
- snížení sociální nerovnosti a vyšší sociální spravedlnost,
- standardní úroveň veřejných sociálních služeb,
- zlepšení kvality osobního a společenského života
- a legitimace společensko-politického systému.

Hlavní úkoly sociálního státu:

- v sociální oblasti má výsadní postavení,
- přebírá na sebe sociální zajištění obyvatel,
- prostor pro sociální chování občanů je kontrolován,
- je rozsáhlým a jednotným systémem sociálního zabezpečení,
- velký rozsah služeb poskytovaných zcela zdarma či za nízké ceny,
- vysoká míra redistribuce příjmů,
- náročný na ekonomické zdroje, působí byrokraticky, anonymně a centrálně (Duben, 1994).

2.3 Podmínky vzniku sociálního státu

Hledání hlavních podmínek vzniku státu blahobytu je samo o sobě značně problematické, neboť tento koncept je v každé zemi jedinečným jevem, vycházející ze zcela konkrétních a specifických podmínek té které země. Mnohdy se uvádí, že koncept „welfare state“ byl pouze reakcí na krizi 30. let 20. století, která byla doprovázena značnými sociálními problémy. Nicméně jejím výsledkem bylo zejména poznání, že liberální koncepce je nepřijatelná a prosazování hlavních myšlenek státu blahobytu je více než žádoucí. Dokázala, že tržní mechanismus sám o sobě není schopen zajistit pro občany a celou společnost vhodné podmínky pro rozvoj, ale naopak vytváří značné příjmové nerovnosti a je indiferentní k sociální spravedlnosti a sociálním problémům (Krebs, 2010).

K nejčastěji zmiňovaným předpokladům pro utváření sociálních států, které jsou více rozebrány níže, patří proces industrializace, růst počtu obyvatelstva a jeho měnící se sociální struktura, růst významu národních států a v neposlední řadě také růst politické demokracie a občanství (Duková, 2013).

Většina koncepcí sociálního státu vysvětluje jeho genezi společenskými důsledky **procesu industrializace** a následným vznikem industriální společnosti. Rostoucí průmyslová produkce měla za následek pokles zaměstnanosti v zemědělství u venkovského obyvatelstva, dlouhodobé zvýšení nezaměstnanosti a snížení počtu obyvatel žijících na venkově v souvislosti s rostoucí extenzivní urbanizací. Na druhou stranu dochází v tomto období k růstu zaměstnanosti úředníků a k vytvoření střední třídy a vrstvy námezdních zemědělských dělníků. Zároveň se zvyšují požadavky na kvalifikovanou a gramotnou pracovní sílu, přičemž nezaměstnanost je vnímána jako negativní sociální jev.

Industrializace byla doprovázena také **růstem počtu obyvatelstva** spolu s jeho měnící se sociální strukturou, kdy dochází ke změnám způsobu života v územní komunitě a zároveň se stává postavení mužů a žen v rodině rovnocennější. Na druhou stranu narůstá propast mezi skupinami osob pracujících a nepracujících, kdy budoucí negativní dopad na jedince má zejména neparticipování na trhu práce. Charakteristický je také pokles dětské úmrtnosti spolu s prodlužováním délky lidského života.

Rostoucí význam národních států vedl zejména k vyšší vnitřní sounáležitosti a společenskému konsenzu, který má značný vliv na rozvoj sociálních států. Objevuje se centralizace vládnoucí moci a s tím spojený rozvoj profesionálního státního aparátu.

Vývojem nové techniky státního dohledu a komunikačních prostředků dochází k rozvoji státních kompetencí.

Růst politické demokracie a institutu občanství byl spojen s rozšířením volebního práva a s rozvojem sociálně-demokratických stran. Pozornost začala být věnována také sociální a politické problematice dělnické třídy (Duková, 2013).

Krebs (2010) považuje jako hlavní faktor vedoucí k vytvoření sociálního státu především technologický pokrok, který umožnil ekonomickou expanzi a růst produktivity také zemím, dříve označovaným za relativně chudé. Tím vznikl větší prostor pro výraznější aktivity státu v sociální oblasti zejména zvyšování jejich sociálních výdajů. K utváření státu blahobytu rovněž přispěly také měnící se vztahy mezi jedincem a státem, kdy jedinec přestává být systémem podřízen a stává se v tomto vztahu hlavní prioritou. Jedinec má díky institutu občanství práva občanská, politická, ale také sociální, která garantují minimální příjmové veličiny, sociální zabezpečení rizikových situací a rovné šance pro všechny.

Jedinečnost každého sociálního státu vychází ze vzájemné interakce jejich struktury, obsahu a dynamiky s jakou se vyvíjejí. Výčet všech těchto faktorů je možné klasifikovat do následujících skupin:

- a) **vnitřní faktory** – zahrnují vliv ekonomických, demografických, politických a sociálně psychologických faktorů, ale také vliv sociální struktury, nátlakových skupin a vliv vývoje institucí,
- b) **vnější faktory** – obsahují rozvoj kulturních vlivů, techniky, mezinárodní spolupráce a standardizace (Duková, 2013).

Někteří autoři považují jako další faktory vedoucí k formování států blahobytu také faktor prostoru a času.

- c) **Faktor prostoru** – velký význam zde má zejména závislost na ekonomické rozvinutosti, formě společenského uspořádání a kulturní situaci (Potůček, 2005).
- d) **Faktor času** – důraz je kladen na sociálně politická opatření přítomná a budoucí. Přítomná opatření zahrnují např. realizaci sociálních práv občanů (právo na práci, vzdělání, apod.) a realizaci řešení současných společenských rozporů jako je kriminalita, imigrace, atd. Budoucími opatřeními se má na mysli především očekávání ohledně poskytnutí adekvátní pomoci občanům v případě nepříznivé sociální situace (Duková, 2013).

2.4 Vývojové etapy sociálních států

Sociální stát má za sebou již více než stoletý vývoj datovaný od tzv. průkopnického období prvních pojišťovacích systémů až do současné fáze charakterizované procesem rekonceptualizace států blahobytu. Obecně lze vývojovou linii uplatňování této koncepce rozčlenit do 7 historických období, která zahrnují všeobecné vývojové změny, ale také změny v konkrétních sociálních státech.

Období experimentálních počátků (80. léta 19. století – 1930)

Tato etapa navazuje na období chudinských zákonů a podpor zejména snahou o vytváření veřejných pojišťovacích schémat (pojištění úrazové, nemocenské, penzijní či v nezaměstnanosti) nejprve na základě dobrovolnosti s postupným přechodem na povinný model. Ve státech se silnou liberální tradicí (např. USA, Kanada) byly počátky zavádění prvotních znaků sociálních států opožděny (Večeřa, 1996).

Významným německým představitelem tohoto období byl **Otto von Bismarck**, jehož zásluhou bylo především sjednocení Německa, dále zavedení povinného úrazového pojištění a sociálního pojištění pro široké vrstvy zaměstnanců. Za jeho vlády byly přijaty zákony o nemocenském a úrazovém pojištění a pojištění pro případ invalidity a stáří (Duková, 2013).

Duchovním otcem institucionálního pojetí sociální politiky státu byl **lord J. M. Keynes**, který prosazoval využití daní jako prostředku pro přerozdělování vedoucí k zajištění sociální politiky státu. Rovněž se zasloužil o vytvoření ekonomické základny „welfare state“ (Duková, 2013).

Období konsolidace (1930 – 2. světová válka)

Velká hospodářská krize 30. let 20. století představovala určitý obrat v sociální politice, jejíž pozice se upevnila. Společnost si začínala uvědomovat nezbytnost sociálního zabezpečení a začala přijímat taková opatření, která by za jiných okolností byla prosazována pouze obtížně. V období do druhé světové války se sociální zákonodárství výrazně rozvíjelo. Docházelo k integraci sociálních výdajů, sociální politika se stala aktuální a sociálně citlivou zejména v oblasti nezaměstnanosti. Přestože přijatá opatření neměla v řadě států výrazný efekt, někteří autoři vyzdvihují důležitost těchto změn především proto, že položily základ pro rozvoj sociálního státu po druhé světové válce (Večeřa, 1996).

V tomto období se také začínají prosazovat názory zdůrazňující úlohu státu v hospodářské a sociální oblasti. Na tomto místě je nutno zmínit jméno švédského sociálního myslitele

Karla Gunnara Myrdala, spoluautora konceptu švédského sociálně-demokratického státu ve 40. letech 20. století (Kolibová, 2007).

Období sociální přestavby (1945 – 1962)

Po skončení druhé světové války dochází k rozvoji základních sociálních institutů a sociální legislativy, čímž byly položeny základy moderních sociálních států. V roce 1948 byla vydána Všeobecná deklarace lidských práv OSN, která obsahovala také články týkající se práva člověka na práci a sociální zabezpečení (Večeřa, 1996).

Hlavním zástupcem byl již výše zmíněný **lord William Henry Beveridge**, jehož jméno je spojováno se zavedením prvního povinného pojištění v nezaměstnanosti na světě. Jeho hlavním přínosem bylo vytvoření integrované soustavy sociálního pojištění, která výrazně ovlivnila sociálně-politické myšlení 20. století. Na této soustavě bylo pozoruhodné především zavedení jednotné výše sociálních dávek a příspěvků na pojištění, což podporovalo občany ke spoření. Vzniká princip ochrany každého jedince po celý život prostřednictvím existenčního minima, Národní zdravotní služby hrazené z daní, politiky plné zaměstnanosti, příspěvků v nezaměstnanosti a rozvoje školství (Duková, 2013).

Sociální expanze (1962 – 1973)

V tomto období dochází k hospodářskému rozvoji i růstu životní úrovně a sociálního zabezpečení občanů. Vzhledem k výraznému růstu obecného blahobytu společnosti a nízké míře nezaměstnanosti je tato etapa vývoje štědrého sociálního státu označována jako „zlatý věk“. Výrazně se zvyšuje podíl veřejných sociálních výdajů na hrubém domácím produktu (dále jen HDP) a zároveň se snižuje podíl dělnictva a vzniká společnost středních vrstev (Večeřa, 1996).

Stagnace (1973 – 1980)

Pro tuto fázi vývoje byla charakteristická ropná a potravinová krize, která vyvolala dlouhodobou hospodářskou a fiskální krizi, čímž se navýšilo množství veřejných sociálních výdajů. Na druhou stranu nevyhnutelně rostly také výdaje sociálního státu v důsledku nároku obyvatel na sociální služby a požitky uzákoněné v 60. letech 20. století, které nebylo snadné omezovat. Taktéž bylo potřeba financovat nově vznikající výdaje, především na podporu v nezaměstnanosti. Výsledkem všech těchto problémů nebyl konec sociálního státu, nýbrž jeho adaptace na měnící se podmínky a pokus o renesanci některých postupů. Přesto se však

sociální státy postupně dostávaly do krize, se kterou se musely po dlouhou dobu potýkat (Duková, 2013).

Rekonceptualizace (1980 – dosud)

Pro poslední období, které započalo přibližně v 80. letech 20. století, je charakteristická rozsáhlá redukce sociálních programů, hledání nových mechanismů sociálního státu a reformulace jeho obsahu a činnosti. Probíhají velké změny v podmínkách fungování moderního sociálního státu pod vlivem ekonomických, demografických, sociálních a politických změn. Nezbytná redukce sociálních programů vyplynula z řady okolností. Tzv. krize důvěry, která se projevila v 70. letech 20. století neochotou podporovat sociální zabezpečení ostatních spoluobčanů, byla jednou z nich (Kolibová, 2007). Ubývá ekonomicky aktivních obyvatel, stejně jako se vytrácí solidarita mezi lidmi. Velkým problémem je zejména neudržitelnost veřejných financí. Tuto problematiku řeší většina současných studií sociálních států (Krebs, 2010).

Kritika sociálního státu

Sociální státy ve vyspělých západoevropských zemích procházely v 50. a 60. letech minulého století velice úspěšným vývojem. Později se však stále více začala šířit kritika a stupňovat jeho ne příliš příznivé hodnocení ve společnosti. Začalo se tak hovořit o krizi sociálního státu, kdy jeho hlavní vytyčené cíle nebyly dosahovány a naplňovány dostatečným způsobem. V literatuře je možné se setkat se čtyřmi základními příčinami tohoto stavu, na které lze souhrnně pohlížet jako na krizi ekonomickou, politickou a demografickou.

V rovině **ekonomické** je státu blahobytu vytýkána především jeho značná nákladovost, jelikož sociální výdaje rostou daleko rychlejším tempem než samotná ekonomika. Zatímco tempo hospodářského růstu se od 70. let 20. století zpomalovalo, sociální výdaje na to vhodným způsobem nereagovaly a nadále rostly. Docházelo tak k tomu, že u nejvyspělejších států dosahoval podíl veřejných sociálních výdajů až 60% výše (Keller, 2005).

Především kritikové ze strany liberálů poukazují na příliš rozsáhlý a těžkopádný veřejný sektor a státní aparát, který pracuje **neefektivně** a zároveň netransparentně. Nízká efektivnost způsobující růst nákladů vede k nedostatečnému pokrytí poptávky po některých sociálních službách, čímž se stávají špatně dostupnými. Sociální stát se tak dostává do krize své efektivity.

Úloha sociálního konsenzu spočívala v akceptaci ideálu sociálního občanství, jehož podstatou byla zásada úplné solidarity a rovnosti občanů při uspokojování jejich sociálních práv. Tato rovnost však byla postupně překonána rozšířením dávek o část vyjadřující vztah k předchozímu výdělku. Mnozí tak považují sociální stát za nespravedlivý, neboť zvýhodňuje pouze určité vrstvy společnosti, které mají informační převahu. Sociální stát proto ztrácí společně se **zpochybněním ideálu sociální rovnosti** také část své legitimacy.

Problémy sociálního státu spočívají také v **demografických změnách**, ke kterým v současné době dochází. Sociální stát může fungovat bez výrazných problémů jedinečně v případě, že dostatečně velký počet zaměstnaných osob vytváří zdroje pro zabezpečení dostatečně nízkého počtu osob, potřebujících zajistit. V důsledku výrazného trendu stárnutí populace a nízké porodnosti však dochází k narušení tohoto mezigeneračního kontraktu, jehož základem je zejména sociální pojištění (Kolibová, 2007).

Východiskem z krize sociálního státu však není jeho nahrazení trhem a tradičními sociálními institucemi, jelikož řada jeho funkcí a aktivit jsou považována za nepostradatelné. Existuje však nutnost adaptace sociálního státu na měnící se podmínky současného ekonomického a společenského vývoje (Večeřa, 1996).

2.5 Typologie sociálního státu

V odborné literatuře existuje celá řada typologií sociálních států, které je rozděluje dle více či méně podobných kritérií. Jak již bylo zmíněno výše, současné spektrum sociálních států je variací řady typů, které na jedné straně zajišťují své občany proti stejným rizikům, na druhou stranu však využívají rozdílné nástroje k dosažení tohoto cíle. Klasifikace a bližší rozlišení sociálního státu tak poslouží k jasnějšímu rozboru jejich problémů a návrhu možných řešení, neboť ty se projevují u různých typů sociálního státu s odlišnou intenzitou a v různých podobách. Mezi základní klasifikace sociálního států, které nejvýstižněji vyjadřují jejich zaměření a obsah, patří Titmussova typologie a Esping-Andersenova typologie.

Richard Titmuss rozlišil na konci 70. let 20. století následující tři typy sociálního státu:

- **reziduální sociální stát** – vychází z liberální koncepce, kde veškeré potřeby občanů jsou uspokojovány prostřednictvím trhu a rodiny. Jedinec je zodpovědný za budoucnost a slušnou životní úroveň své rodiny. Pouze v případě selhávání základních struktur zajištění lidské existence a lidských potřeb se vytváří prostor pro sociální stát a jeho instituce. Funkce státu spočívá především v eliminaci důsledků nepříznivých sociálních

událostí, proto jsou státní intervence do sociální oblasti spíše sporadické. Zároveň jsou sociální dávky nastaveny takovým způsobem, aby pokrývaly pouze základní existenční potřeby občanů. Stát má tedy pouze reziduální (zbytkovou) povinnost při řešení sociálních událostí. Tato koncepce sociálního státu byla velmi populární před velkou hospodářskou krizí v USA, neboť byla konzistentní s americkou tradicí individuální odpovědnosti (Žižková et al., 1995).

- **Institucionální sociální stát** – je možné považovat za opak reziduálního modelu. Univerzalisticky plošně se vztahuje na celou populaci. Sociální aktivita státu je rozšířena v podstatě na všechny důležité oblasti k zajištění hmotných potřeb, optimální kulturní, vzdělanostní a zdravotní úrovně společnosti. Hlavní zásadou této koncepce je především prevence sociálních událostí, zajistit sociální bezpečí a rovnost, čímž se snaží dosáhnout vyšší integrace společnosti a snižování sociálního napětí a konfliktů. Sociální pomoc je chápána jako naprosto akceptovatelná a oprávněná funkce moderní průmyslové společnosti. Tento typ sociálního státu je uplatňován ve Skandinávii, v minulosti také v ČSSR a v dalších zemích východní Evropy (Večeřa, 1996).
- **Pracovně výkonnostní sociální stát** – klade velký důraz na roli institucí sociálního státu v ekonomice. Lidské potřeby jsou uspokojovány na základě zásluhovosti, pracovního výkonu, produktivity a začlenění se do pracovních struktur. Významnou roli zde hrají také nestátní subjekty poskytující sociální péči a pomoc. S tímto modelem je možné se setkat v Německu, Rakousku či Francii (Duková, 2013).

Základním kritériem, v pořadí druhé typologie, dle dánského teoretika státu blahobytu **Gosty Esping-Andersena** z konce 80. let 20. století, je různé uspořádání vztahů mezi státem, trhem a rodinou. Podstatou jeho klasifikace je rozdělení sociálního státu na liberální, korporativistický a sociálně-demokratický model.

- **Liberální sociální stát** – v prvním modelu převažuje především sociální pomoc hodnotící majetkové poměry jednotlivců. Přerozdělování finančních prostředků, stejně jako sociální pojištění je na velmi skromné úrovni. Sociální pomoc je cílována směrem k nízkopříjmovým skupinám obyvatelstva (Žižková et al., 1995).
- **Konzervativní sociální stát** – základem této koncepce je pojištění proti státem definovaným sociálním rizikům. Zabezpečení jednotlivců se odvíjí od předchozího pracovního úsilí, výše pracovních příjmů a životní úrovně jednotlivých osob. Prostředky na sociální výdaje jsou brány z pojištění a z výběru daní. Tento korporativistický typ

sociálního státu má společné rysy s již zmíněným reziduálním „welfare state“ (Žižková, et al., 1995).

- **Sociálně - demokratický sociální stát** – jeho podstatou je princip univerzality a omezení trhu v oblasti sociálních práv. Základem je univerzální systém sociálního pojištění, do kterého jsou zahrnuty všechny společenské vrstvy. Sociální stát se zavazuje k dosažení cíle plné zaměstnanosti, k odstranění chudoby a příjmových rozdílů ve společnosti. V praxi je tento model aplikován prostřednictvím rozsáhlého přerozdělování státních institucí. Stát zaručuje uspokojování minimálních potřeb a zajištění nejvyšších standardů, přičemž náklady na financování jsou výrazně vysoké. Tento typ sociálního státu byl aplikován zejména skandinávskými zeměmi (Duková, 2013).

Následující Tabulka 2.1 zobrazuje hlavní znaky tří základních typů sociálních států dle Titmussovy a Esping-Andersenovy typologie. Jednotlivé sociální státy však nelze jednoznačně zařadit do jediné z kategorií, neboť určitou oblastí sociální politiky může stát spadat do jednoho režimu, avšak její další oblast může být typická pro zcela jinou kategorii.

Tabulka 2.1 Typologie sociálního státu

Titmussova typologie	Esping-Andersenova typologie	Kritéria poskytování služeb
reziduální	liberální	individuální pracovní úsilí
institucionální	sociálně demokratický	univerzalistická, všichni platí i získávají
pracovně výkonový	konzervativní	cílový přístup – více korporativistický, udržení statusových rozdílů

Zdroj: Potůček (1995), vlastní úprava.

2.6 Pozitiva a negativa fungování státu blahobytu

Koncept státu blahobytu je pro velkou část společnosti velice atraktivní zejména tím, že stát na sebe v nemalé míře přebírá sociální jištění obyvatelstva, zabezpečuje určitou část jejich sociálních potřeb (zdravotních, vzdělávacích apod.), omezuje výrazné sociální nerovnosti, snižuje chudobu a nezaměstnanost, čímž zajišťuje spravedlivější rozdělování rostoucího společenského bohatství. Jak již bylo nastíněno výše, pro realizaci všech těchto cílů je nezbytné disponovat značnými ekonomickými zdroji, které stát získává zejména prostřednictvím přerozdělování. Z toho plyne, že pozitivní vliv sociální politiky státu v sobě skrývá také určité negativní dopady projevující se hlavně ve vysokých daňových sazbách povinných pro daňové poplatníky. Občané nejvíce využívající sociální dávky a nejrozumnější

výhody jsou mnohdy neochotni v potřebné míře daněmi stát podporovat. Rovněž samostatně výdělečně činné osoby (dále jen OSVČ) se snaží co nejvíce vyhýbat zvyšování daňové zátěže a sociálních výdajů, které zdražují pracovní sílu, omezují investiční možnosti a tím pádem také oslabují jejich konkurenceschopnost. Vysoká míra zdanění má závažný dopad nejen na samotnou výši příjmů a míru nerovností ve společnosti, ale také působí na ekonomickou motivaci a iniciativu jednotlivců, která je nadměrným daňovým břemenem silně demotivována. Z toho vyplývá, že klíčovou otázkou úspěšného fungování státu v sociální politice je míra přerozdělování. Výdaje plynoucí do sociální oblasti mohou stimulovat ekonomickou aktivitu subjektů, ovšem pouze do určité míry. Vysoká úroveň poskytování sociálních dávek občanům, která není podmíněna dosažením určitých ekonomických výsledků a zároveň je doplněna nadměrnou daňovou zátěží, může ekonomickou prosperitu a fungování celého společenského systému významně ohrožovat (Krebs a kol., 2010). Všechny tyto souvislosti nejlépe vystihuje **Lafferova křivka**², která poukazuje na negativní dopad vysokého daňového zatížení na ekonomický růst. Jak je patrné z Grafu 2.1, při vyšších daňových sazbách získává stát také vyšší daňový výnos a tím i zdroje k financování sociálně-politických opatření, ale současně, jsou narušovány podněty k práci, úsporám a investicím. Od určitého bodu (bod M neboli Lafferova bodu) se příjmy z důvodu rychlejšího úbytku zdaňovaného základu zmenšují. Sazba daně ve výši 100 % by měla za následek nulové příjmy státu (Sojka a kol., 2000).

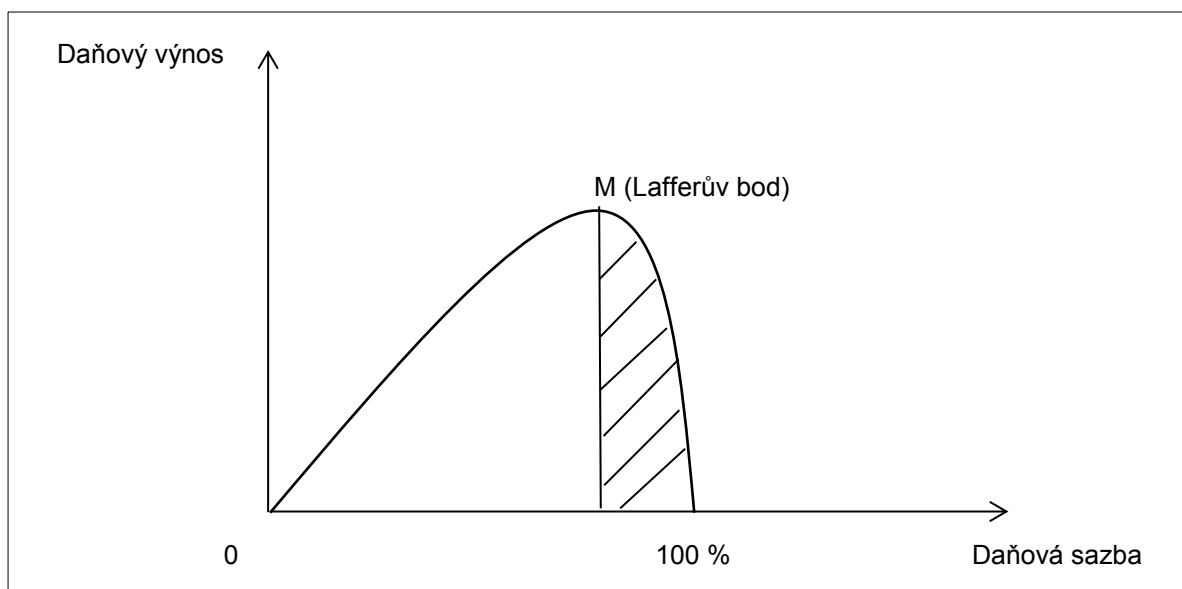
Ze spojitosti funkce vyplývá existence dvou různě vysokých sazeb daně, nižší a vyšší, přičemž obě znamenají stejné příjmy státu, protože je každá spjata s jiným daňovým základem. Zdanění by se tak logicky mělo pohybovat v levé části grafu. Optimální stav tedy není Lafferův bod, nýbrž míra zdanění nižší než ta, která Lafferovu bodu odpovídá. Cílem hospodářské politiky totiž není maximalizovat příjmy plynoucí do státního rozpočtu, ale zajistit co možná nejvyšší agregátní nabídku (tím se maximalizuje také ekonomický růst a zaměstnanost).

Při analýze Lafferovy křivky je nutné rozlišovat mezi její teoretickou a empirickou verzí. O platnosti teoretické Lafferovy křivky nemohou být vedeny žádné pochyby, jelikož je jen grafickým znázorněním poznanych skutečností o působení zdanění na rozsah výroby. Její největší slabinou je však pouhý ilustrativní charakter. Nelze ji statisticky verifikovat, čímž všechna, na jejím na základě, prováděná opatření by musela být uskutečňována pouze

² Název Lafferova křivka je odvozen od jejího autora A. B. Laffera.

metodou pokusu a omylu. Pro konkrétní hospodářskopolitická opatření je proto žádoucí konstruovat empirické Lafferovy křivky pro různé daňové soustavy, různé skupiny lidí, které se navzájem liší svými preferencemi apod. Uskutečněné výzkumy empirických Lafferových křivek tak ukazují, že svých vrcholů dosahují až kolem 80 % zdanění. Jejich konstrukce je však provázena značnými problémy spojenými s matematickými modely chování ekonomických subjektů (Sojka a kol., 2000).

Graf 2.1 Lafferova křivka

Zdroj: vlastní úprava.

Úloha státu v sociální politice je často spojována také s jejím působením na postoj a chování lidí. Vysoký rozsah poskytovaných sociálních služeb posiluje závislost občanů na státu, čímž se lidé stávají méně samostatní a jejich závislost na přirozených vazbách v rodině, obci a podobně se výrazně oslabuje. To vše sebou nese riziko útlumu občanské kritiky a aktivity a vede občany spíše k pasivitě než k samostatnému chování a k distancování se od řešení vlastních sociálních situací.

Existence sociálního státu v sobě skrývá řadu negativ, nicméně je třeba zdůraznit také jeho pozitivní působení. Mezi jeho kladné stránky patří skutečnost, že zaměstnává velký počet pracovníků ve veřejných službách, čímž přispívá ke stabilitě na trhu práce, dále zajišťuje přípravu na povolání a univerzální zdravotní péči a pomáhá tak reprodukovat pracovní sílu dle potřeb hospodářství. Stanovením minimálního příjmu a poskytováním sociálních dávek sociální stát zvyšuje kupní sílu obyvatel, což následně vede k podpoře rozvoje a stability

hospodářství jako celku. Dalším příznivým rysem existence sociálního státu je redukce sociální nerovnosti a vytváření pocitu sociálního bezpečí. Navíc, v případě nevynaložení některých sociálních výdajů (např. výdajů na zdravotní prevenci) by v budoucnu vznikaly podstatně větší dodatečné finanční výdaje (Kolibová, 2007).

2.7 Dílčí závěr

Míra účasti státu v sociální politice procházela v průběhu let významným vývojem. Jeho působení spočívá jednak v roli konceptora, který stanovuje pravidla a normy chování sociálních subjektů a jednak v roli přímého vykonavatele sociální politiky, kde se mohou angažovat také nestátní subjekty.

Pojem stát blahobytu je v odborné i laické veřejnosti velmi často využíván, ačkoliv jeho jednoznačné definiční vymezení téměř neexistuje. Důvod lze nalézt především ve skutečnosti, že sociální stát není rigidním systémem, nýbrž prochází neustálým vývojem, který je jedinečný v každém národním systému. Základy tohoto konceptu jsou často spojovány se jménem Williama Beveridge, ačkoliv na jeho utváření se podílela řada dalších myslitelů a politiků 19. a 20. století.

Sociální stát má za sebou více než stoletý vývoj, který lze rozčlenit do 7 historických období od konce 19. století až do současné fáze charakteristické přijetím významných změn v jeho fungování. Vývoj v jednotlivých státech ovšem neprobíhal rovnoměrně, nýbrž se lišil jak v počátcích zavádění sociálního pojištění, tak i dynamikou dalšího vývoje.

Odborná literatura nabízí mnoho typologií státu blahobytu. Z hlediska míry účasti státu v sociální politice je možné rozlišit její tři základní modely: institucionální, výkonový a reziduální. Každý z těchto typů sociální politiky vychází z jiného myšlenkového proudu, který je mu vlastní. Kategorizace sociálních států vyjadřuje pouhou abstrakci hlavních znaků, jelikož v čisté modelové podobě sociální politiky v žádné zemi reálně neexistují.

Praktická aplikace základních myšlenek koncepce „welfare state“ je obecně pro širokou veřejnost velmi přínosná a žádoucí, nicméně přináší i své stinné stránky, mezi které patří mimo jiné náročnost na ekonomické zdroje a vysoké daňové zatížení ekonomických subjektů vedoucí k destimulaci ekonomické aktivity a k následnému negativnímu dopadu na ekonomický růst.

3 Vývoj švédského státu blahobytu

Základní rysy hospodářského a sociálního systému ve Švédsku se v průběhu času výrazně měnily. Z tohoto důvodu je následující kapitola práce věnována vývoji švédského modelu státu blahobytu přibližně od období industrializace, přes jeho vrcholnou fázi až po první problémy hospodářské politiky, které započaly v 70. letech 20. století a vyústily v přijetí řady opatření vedoucích k opětovnému oživení švédské ekonomiky.

Švédsko se stalo prvním státem, který začal ve 30. letech 20. století prakticky aplikovat koncepci státu blahobytu, charakterizovanou jako pokus o nalezení třetí cesty mezi liberální tržní ekonomikou, jejímž základem je zásada „laissez faire“ a centrálně řízenou ekonomikou vyznačující se všeobecnou neefektivností (Kliková a Kotlán, 2012). Termín švédský model může být definován různými způsoby, přičemž v širším pojetí je chápán jako systém sociální politiky, politiky trhu práce a fiskální politiky, kde je ústředním problémem zejména dosažení vysoké a rovnoměrné životní úrovně, plné zaměstnanosti, ekonomické efektivnosti a vysokého ekonomického růstu (Tajovský, Tomíček a Chalupecký, 2009). Švédský sociální stát vznikl důsledkem mnoha politických kompromisů a postupných kroků, které napomáhaly ke zvládnutí praktických problémů. Přesto se však Švédsko vyznačovalo vysokou mírou politické stability umocněnou skutečností, že od 30. let 20. století zde vládla sociální demokracie prosazující ucelenou koncepci sociální politiky (Munková, 2005).

Švédsko je dle členění Gosty Esping-Andersena, uvedeného v předchozí kapitole, typickým příkladem sociálně-demokratického modelu státu blahobytu založeného na principu univerzalizmu, což znamená, že všichni občané jsou zaopatřeni proti sociálním rizikům bez ohledu na jejich výdělečné činnosti. Na druhou stranu, míra jejich zaopatření je ze všech typů sociálních států na nejvyšší úrovni. Financování skandinávského modelu sociálního státu se uskutečňuje převážně z daní, na rozdíl od modelu konzervativního a liberálního, kde sociální zajištění závisí zejména na výši placeného pojistného (Keller, 2005). Přestože byly základní atributy skandinávského modelu uplatňovány také v jiných zemích, především ve Velké Británii, Německu či Rakousku, snaha o dosažení sociální rovnosti se nikde jinde na světě švédským rozměrům nevyrovnala (Tomeš a kol., 2008).

3.1 Období industrializace a první světové války

Konec 19. století byl pro Švédsko charakteristický zejména procesem industrializace, který zde započal mnohem později než v ostatních zemích západní Evropy, nicméně jeho průběh byl poté mnohem progresivnější. Kromě industrializace a rozvoje volného obchodu došlo v tomto období k pozitivním změnám ve švédské ekonomice, které přispěly k postupnému růstu její výkonnosti. Na tomto základě začalo být Švédsko považováno za vyspělou a hospodářsky prosperující zemi až do 70. let 20. století. Hlavním důvodem hospodářského vzestupu byl zejména růst vývozu podpořený zvyšováním efektivity v průmyslové a zemědělské výrobě, ale také rozvoj finančního sektoru (Tomeš a kol., 2008).

Ve Švédsku, stejně jako po celém světě, se ustupovalo od protekcionistických opatření, která brzdila rozvoj obchodu a růst vývozu, jenž se stal až do Velké hospodářské krize 30. let 20. století hlavním motorem vzestupu švédské ekonomiky. Hospodářství země lze v tomto období charakterizovat jako decentralizované s minimálním vlivem vlády a systémem tržního kapitalismu, čímž se systém příliš nelišil od ostatních států západní Evropy. Země byla otevřena zahraničnímu obchodu a výrobní faktory (práce a kapitál) byly vysoce mobilní. Spotřeba veřejného sektoru nebyla, až do první světové války, vyšší než 6 % HDP. Vládní aktivity byly zaměřeny především na klasické funkce, jako je poskytování veřejných statků, vybudování dobře fungující infrastruktury, investice do lidského kapitálu prostřednictvím zavedení povinné školní docházky a zřizování odborných škol na různých vzdělávacích úrovních (Lindbeck, 1998). Mezi léty 1860 – 1910 vzrostla průměrná mzda v průmyslu o 170 %, což bylo mnohem více než v následujícím období. Snižující se mírou úmrtnosti a rostoucí očekávanou délkou dožití, se Švédsko stalo srovnatelné s vyspělými západními zeměmi (Norberg, 2002).

Sektorový růst švédského hospodářství během tohoto období je uveden v Tabulce 3.1, kde je patrný určitý růst průmyslové produkce, jehož důsledkem byl rozvoj infrastruktury a navýšení investic do železnic.

Tabulka 3.1 Sektorový růst produkce Švédska v letech 1870 – 1910

Sektor	1870 - 1890	1890 – 1910
Průmyslová výroba	3,6	5,6
Zemědělství	1,5	1,4
Stavebnictví	2,1	1,4
Obchod	2,4	3,3
Doprava	5,9	5,5
Veřejné služby	1,1	1,3
Veřejná administrativa	1,6	1,3
Celkem	2,1	3,1

Zdroj: Vyllder (1996), vlastní úprava.
(Průměrná tempa růstu za jednotlivá období)

Důležitým faktorem úspěšného hospodářského vývoje Švédska bylo také jeho velké přírodní bohatství, rozvinutý zpracovatelský průmysl, kvalifikovaná pracovní síla a dynamický rozvoj služeb (Karpová, 2006). V 19. století se začal formovat švédský průmyslový mix složený ze strojírenství, těžebního, ocelářského a papírenského průmyslu, který je charakteristický také pro současnou strukturu ekonomiky země. Švédsko tak disponovalo všemi potřebnými předpoklady pro stabilní a dlouhodobý hospodářský růst (Ekonomifakta, 2013).

Kapitál vytvořený rostoucím exportem byl na přelomu 19. a 20. století ve velké míře doplněn také mezinárodními půjčkami, které sloužily k financování přímých a nepřímých výrobních investic zejména do fyzické a sociální infrastruktury. Ačkoli úrokové sazby ze zahraničního dluhu často činily až 10 % z hodnoty vývozu, platební schopnost nebyla ohrožena a země se nikdy nedostala do dluhové krize. Švédsko snadno splatilo velkou část svého zahraničního dluhu nahromaděného v letech 1890 – 1913 zásluhou vysoké inflace a následného znehodnocení mnoha evropských měn (Vyllder, 1996).

Probíhající změny v ekonomice byly dokresleny také změnami politických institucí a politického zřízení. Švédsko se postupně přetvářelo z absolutistické monarchie na parlamentní demokracii se symbolickým postavením aristokracie. To mělo výrazný vliv na proces utváření a působení politických stran a na jejich postupnou profilaci. Postupně se zformovala liberální strana, konzervativní strana, agrární strana a sociálně-demokratická strana, která zásadním způsobem ovlivnila švédskou hospodářskou politiku (Tomeš a kol., 2008).

Mezi odbory a sociální demokracií existovala velmi úzká spolupráce a to již v počátcích jejich působení. V roce 1898 vznikla **Konfederace odborových svazů** (Landsorganisationen, dále jen LO), v jejímž čele stál sociální demokrat. Národní odborové svazy se snažily rozšířit členskou základnu zejména mezi průmyslovými dělníky, což samozřejmě podpořilo rozvoj voličské základny sociálně-demokratické strany. Podíl odborově organizovaných zaměstnanců se od počátku nového století rapidně zvyšoval. V roce 1930 bylo odborově organizováno přibližně 36 % námezdně pracujících a o 50 let později se stejné číslo vyšplhalo až na 92 %, čímž se Švédsko zařadilo mezi odborově nejorganizovanější státy v celém kapitalistickém světě.

V důsledku rostoucí síly dělnického hnutí a neustálých konfliktů vznikla potřeba zaměstnavatelů vytvořit si stejně silnou organizaci. V roce 1902 tak vznikla **Švédská konfederace svazů zaměstnavatelů** (Svenska Arbetgivarföreningen, dále jen SAF), která představovala určitou protiváhu LO (Tajovský, Tomíček a Chalupický, 2009). Při řešení sporů, stejně jako při společných jednáních, byl zřejmý vysoký stupeň konsenzu mezi oběma konfederacemi podpořený podepsáním Prosincového kompromisu, jehož podstatou bylo vzájemné uznání práv. LO uznávala právo zaměstnavatelů svobodně přijímat a propouštět zaměstnance, vést a rozdělovat práci. Na druhou stranu SAF akceptovala právo zaměstnanců na zastoupení v odborech a vyjednávání. K pozastavení vzájemné spolupráce došlo v roce 1909 důsledkem vyhlášení generální stávky, která byla považována za jeden z největších konfliktů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli. Následným přerušением jednání se staly mnohé podmínky na trhu práce nejasné a zaměstnavatelé měli silnější pozici až do konce 20. let 20. století (Tomeš a kol., 2008). V roce 1928 podali zaměstnavatelé podnět ke schválení zákona o kolektivním vyjednávání a k založení soudního dvora k projednávání pracovně-právních sporů. Kolektivní smlouva tak musela být oboustranně respektována, přičemž žádná ze stran se nesměla přiklonit ke krajnímu řešení, jako je stávka či výluka. Přestože bylo přijetí zákona od počátku předmětem značné kritiky, došlo k vytvoření pozitivního tlaku na obě strany, který přispěl ke snaze hledat poklidná řešení vzniklých sporů (Haug, 2004).

Sociální demokraté se ve svém programu v první řadě zaměřili na zlepšení životní situace obyvatelstva. Prvním krokem směrem k silnému sociálnímu státu bylo především přijetí penzijní reformy v roce 1913, která vytvořila systém veřejných penzí zahrnujících celou populaci (Tajovský, Tomíček a Chalupický, 2009). Důchodový systém byl poměrně komplikovaný a sestával ze dvou odlišných složek. Jedna část se skládala z téměř univerzálního důchodového pojištění financovaného z příspěvků na pojistné. Nejen poplatky,

ale také dávky byly poměrně nízké a odvíjely se od výše zaplacených příspěvků, což zvýhodňovalo muže a naopak znevýhodňovalo ženy. Druhá složka představovala státem financované dávky vyplácené ve formě invalidního důchodu pro ty, kteří z různých důvodů nemohli pracovat. Formálně byly tyto doplňkové důchody od státu a místních komunit určené pro tělesně postižené osoby neschopné vyvíjet pracovní aktivitu, nicméně v praxi tyto dávky využívaly téměř všechny osoby bez příjmů ve věku nad 67 let. Dle měřítek doby byly důchody velmi nízké a nezaručovaly starším lidem život nezávislý na veřejném systému podpory. Asi jedna třetina z doplňkových důchodů byla vyplácena tělesně postiženým osobám mladším 67 let. Zbylé dvě třetiny ve skutečnosti fungovaly jako starobní důchody pro osoby starší 67 let. Systém důchodového pojištění byl vytvořen na základě liberálních zásad svépomoci. Na druhou stranu doplňkové důchody byly součástí tradičního, státem financovaného a cíleného systému, který se stal rozsáhlejší, než se očekávalo (Lundberg a Amark, 2001).

3.2 Vznik švédského modelu

30. léta 20. století jsou považována za období vzniku švédského státu blahobytu, kdy byly položeny základní atributy modelu. Přestože Velká hospodářská krize (1929 – 1933), v kombinaci s rostoucími vojenskými výdaji a druhou světovou válkou, bránily vládě přijímat příslušné sociální a ekonomické reformy, základy budoucího švédského modelu byly položeny právě v tomto období (Vylder, 1996).

Velká hospodářská krize v USA propukla v říjnu 1929, nicméně švédské hospodářství ovlivnila až v letech 1930 – 1931. Ačkoli byla švédská ekonomika značně otevřená, negativní dopady hospodářské krize byly relativně mírné a měly v porovnání s Německem či s USA spíše krátkodobější charakter (Ekonomifakta, 2013). Pokles průmyslové produkce v období krize dosáhl až 20% výše, přičemž značný propad byl zaznamenán u exportních odvětví. Míra nezaměstnanosti se v roce 1930 pohybovala kolem 12 %, nicméně o 4 roky později v důsledku krize vzrostla na téměř 34 %, což vyvolalo v kombinaci s redukcí reálných mezd řadu stávek a sociálních nepokojů. V polovině 30. let 20. století se objem švédských vývozů navrátil na svou předkrizovou úroveň, což platilo také pro reálné mzdy a úroveň produkce (Vylder, 1996).

V letech 1930 až 1940 muselo Švédsko čelit několika problémům v sociální oblasti. Kromě již zmíněné rostoucí nezaměstnanosti způsobené velkou hospodářskou krizí 30. let 20. století, se neustále rozšiřovala chudoba především starších osob a rodin s více dětmi. Zároveň byla míra porodnosti v porovnání s jinými evropskými zeměmi na výrazně nižší úrovni (Lundberg a Amark, 2001).

Volby roku 1932 přinesly **vítězství sociálně-demokratické strany**, která společně s agrární stranou sestavila vládu. Agrární strana zpočátku nebyla příliš nakloněna odborovému hnutí a sociálnímu zákonodárství, nakonec ale souhlasila s podporou sociálně-demokratického programu schodkového financování politiky podpory zaměstnanosti, ovšem výměnou za příslib sociálních demokratů, že uzákoní cenové podpory zemědělcům zasaženým hospodářskou krizí. Touto dohodou započala mimořádná více než čtyřicetiletá éra sociálně-demokratické nadvlády v této zemi (Tajovský, Tomíček a Chalupecký, 2009).

Nejen ve Švédsku, ale také v ostatních státech se začaly vést diskuze o možnostech kontroly hospodářského cyklu a rozšiřování vlivu státu v ekonomice. Voliči byli z důvodu špatné hospodářské situace nakloněni realizaci vládních opatření, která by vedla k rychlému odstranění negativních důsledků hospodářské krize. Švédská hospodářská politika 30. let 20. století byla charakterizována třemi níže uvedenými prvky, jejichž cílem bylo zejména vyvést ekonomiku z deprese a snížit nezaměstnanost (Tomeš a kol., 2008).

3.2.1 Makroekonomická stabilizační politika

Před rokem 1930 byla reakce vlády na ekonomický vývoj poněkud váhavá. V této době se ještě neobjevovaly žádné myšlenky ani nástroje týkající se boje s hospodářskou krizí a opětovného oživení ekonomiky. V roce 1933 bylo stávajícím ministrem financí Ernstem Wigforsem a skupinou ekonomů slavné stockholmské školy³ doporučováno provádění aktivní proticyklické fiskální politiky spojené s deficitním financováním. Dle Lundberga (1985) se začalo ve stockholmské škole hovořit o možnostech stabilizace hospodářského cyklu a o roli fiskální politiky ve stejné době jako v jiných zemích, např. ve Velké Británii. Dříve než hospodářská krize udeřila na švédskou ekonomiku, navrhovali sociální demokraté uzákonění veřejných prací, jejichž prosazení by pomohlo snížit nezaměstnanost. Jeden

³ Souhrně lze stockholmskou školu charakterizovat především prosazováním hospodářské politiky oživení založené na monetární politice a expanzivní fiskální politice vedoucí ke státu blahobytu. Mezi významné představitele patří zejména Eli Heckscher, Erik Lindahl, Erik Lundberg a nositelé Nobelovy ceny Bertil Ohlin a Gunnar Myrdal.

z představitelů této školy Gunnar Myrdal prosazoval možnost dočasného deficitního financování veřejných prací. Pracovníci zapojení do tohoto programu zvyšují poptávku po spotřebních statcích, následně rostou důchody jak v soukromém, tak i ve veřejném sektoru, roste daňová základna a příjmy plynoucí do státního rozpočtu, čímž jsou pokryty náklady na veřejné práce. V podstatě se jednalo o zjednodušenou podobu stabilizační politiky vycházející z keynesiánského přístupu k hospodářské politice. Do roku 1932 nepřekročily veřejné výdaje hranici 10 % HDP, nicméně během 30. let 20. století došlo vlivem realizovaných opatření k jejich zdvojnásobení (Karlsson, 2006). Aktivní fiskální politiku a politiku zaměstnanosti zavedenou po volebním vítězství sociálně-demokratické strany je možné považovat za první komponentu švédského modelu (Tajovský, Tomíček a Chalupecký, 2009).

Na zavedení plovoucího kurzu britské libry Švédsko reagovalo opuštěním zlatého standardu v září roku 1931. Následně došlo k silné depreciaci švédské koruny, což vedlo k již zmíněné podpoře exportu, jehož výše se navrátila na předkrizovou úroveň. Restriktivní monetární politika podporovala fiskální politiku v boji proti vysoké nezaměstnanosti zejména nízkými úrokovými sazbami, následkem čehož skutečně došlo k poklesu nezaměstnanosti. Tomuto období vlády sociálně-demokratické strany, upevňování sociálního systému v kombinaci s nízkou nezaměstnaností, se začalo říkat „zlatý věk“ švédského modelu (Tomeš a kol., 2008).

Důležitou součástí proticyklické politiky byla nově zavedená daňová opatření, jejichž cílem bylo stabilizovat investiční aktivitu soukromých ekonomických subjektů. Firmy si mohly snížit základ daně, pokud odvedly v době vysoké konjunktury do speciálního investičního fondu finanční prostředky, které mohly zpětně využít výhradně v období hospodářského poklesu, kdy bylo žádoucí stimulovat ekonomickou aktivitu. Tyto finanční prostředky však mohly být investovány pouze do oblastí stanovených firmami po dohodě s vládou. Cílem tohoto vládního zásahu bylo vyrovnat výkyvy způsobené hospodářskými cykly. Nejprve bylo velmi obtížné naplnit tyto fondy dostatečným množstvím prostředků, jelikož daňová zvýhodnění nebyla pro ekonomické subjekty příliš atraktivní. V roce 1950 dosahovala jejich výše pouze 0,7 % HDP. Situace se změnila úpravou daňové legislativy po druhé světové válce, která zvýšila daňová zvýhodnění a **Systém rezervních investičních fondů** se tak stal nedílnou součástí švédské stabilizační politiky (Shelton a Ohlin, 1952).

3.2.2 Kolektivní vyjednávání

Jak již bylo zmíněno výše, ve 30. letech 20. století docházelo k postupnému usměrňování pracovních konfliktů mezi skupinou zaměstnanců a zaměstnavatelů. Sociální demokraté přikládali sociálnímu smíru velký význam a považovali ho za důležitý doplněk napomáhající úspěchu jejich protikrizových opatření. Byli si vědomi toho, že sociální nepokoje a následný pracovní konflikt by mohl snížit jejich politickou podporu, proto se snažili přinutit obě strany k dialogu legislativně. Takovéto řešení však konfederace zaměstnavatelů SAF zásadně odmítala a následně přišla s návrhem, jehož podstatou byly politicky neutrální organizace na pracovním trhu, které by jednaly jako protiváha státu a politických stran. V roce 1936 se SAF a LO dohodly na společném jednání, jehož výsledkem bylo o dva roky později uzavření historického kompromisu v podobě **Saltsjöbadenské smlouvy**, kdy se organizace zaměstnanců a zaměstnavatelů uznaly jako legitimní partneři. Touto dohodou byla nastavena procedura vyjednávání pro řešení sporů, čímž se ztížily podmínky pro vyhlášení stávky či pracovní výluky. Závěry jednání se tedy staly závaznými pro obě strany, což znamenalo, že odbory by se neměly uchýlovat ke stávce, v případě zajištění sociálního smíru zaměstnavateli. Tato smlouva se stala základem pro přijetí několika dohod v průběhu 40. let 20. století. Jednalo se např. o smlouvy týkající se ochrany bezpečnosti a zdraví při práci, pracovního zaškolení, rekvalifikací či pracovních výborů. Toto období bylo klíčové pro nastolení rovnováhy nejen mezi stranami pracovního trhu navzájem, ale také ve vztahu obou stran k centrální vládě. Výsledkem byl příslib vlády, že nebude zasahovat do záležitostí pracovního trhu, jestliže mohou být regulovány zaměstnanci a zaměstnavateli samotnými (Tajovský, Tomíček a Chalupecký, 2009).

Saltsjöbadenskou dohodou započala v průběhu následujících desetiletí dlouhotrvající atmosféra konsenzu, která byla nutnou podmínkou pro rychlý ekonomický i společenský rozvoj v poválečném období a stala se tak jedním ze základních rysů švédského modelu. Později se princip kolektivního vyjednávání a předcházení vzniku konfliktů prostřednictvím kompromisů rozšířil i do dalších oblastí švédské ekonomiky (Tomeš a kol., 2008).⁴

⁴ Např. do strukturální a regionální politiky, do investiční a bytové politiky či do politiky ochrany spotřebitele apod. (Kliková a Kotlán, 2012).

3.2.3 Sociální spravedlnost

Dosažení sociální rovnosti ve společnosti patřilo mezi základní cíle švédského modelu hospodářské politiky. Sociálně-demokratická strana přišla během Velké hospodářské krize s představou rozsáhlého sociálního zákonodárství pokrývajícím téměř všechny členy společnosti. Ideologie **Domova pro všechny** (Folkhemmet) vycházela z představy, že sociálně-demokratický stát bude sloužit jako domov, rodina, kde solidarita a vzájemná pomoc jsou jeho přirozenou součástí. Veřejný sektor poskytoval bezplatné vzdělávání, levné a dostupné zdravotní služby, různé sociální benefity a zformuloval bytovou politiku. Hlavním cílem všech těchto opatření bylo dosažení vyšší spravedlnosti v rozdělování (Andersson a Gunarsson, 2004).

Uplatňovaná solidaristická mzdová politika vycházela z představy, že nezávisle na stavu odvětví či místě výroby by za stejnou práci měla být vyplácena stejná mzda. Ohodnocení zaměstnance by se tedy nemělo odvíjet od výkonnosti podniku či jiných kritérií, ale výhradně od vykonané práce. Tato politika je prováděna pomocí úsporných mzdových fondů založených v roce 1936, které spravují odbory ve spolupráci se švédským státem. Přerozdělováním mzdových prostředků se vyrovnávají mzdy mezi různě výkonnými podniky, tak, aby výše vyplácených mezd odpovídala výsledku kolektivního vyjednávání (Kliková a Kotlán, 2012).

Zavedení mzdových úsporných fondů zvýšilo sociální rovnost, čímž byly méně úspěšné podniky nuceny zvyšovat produktivitu práce. Následné stanovení minimální mzdy v kolektivním vyjednávání znamenalo pro podniky neschopné inovovat výrobu jejich zánik. Velké prosperující podniky díky úsporám z rozsahu racionalizovaly výrobu a byly schopny čelit nastaveným podmínkám. Nicméně výsledkem mzdové regulace byla především značná závislost výkonnosti švédského hospodářství na několika velkých společnostech (Andersson a Gunarsson, 2004).

Původní program sociálně-demokratické strany obsahoval kromě výše popsaných oblastí také posílení státní regulace ekonomiky a znárodnění klíčových podniků stejně jako velkých komerčních bank. Přestože Velká hospodářská krize a pozdější nárůst vojenských výdajů v důsledku druhé světové války přiměla vládu k odložení řady sociálních a ekonomických reforem, byl v tomto období položen základní kámen švédského modelu (Vyllder, 1996).

Válečné přípravy velkých evropských mocností v polovině 30. let 20. století paradoxně příznivě ovlivnily švédské hospodářství, jelikož rostla poptávka po železné rudě, barevných kovech a výrobcích zbrojního a strojírenského průmyslu. Počátkem druhé světové války Švédskou zvolilo značně pragmatickou strategii a prohlásilo se za neutrální zemi. Došlo k dohodě mezi válčícími stranami o podmínkách obchodu a mořeplavby v průběhu války. Přesto se však Švédsko obávalo obsazení hitlerovskými vojsky a bylo nuceno navyšovat válečné výdaje, které v letech 1939 – 1940 tvořily přibližně polovinu všech státních výdajů. Nově sestavená velká koalice, kde byly zastoupeny kromě sociálních demokratů také další tři nesocialistické strany, vládla Švédsku až do konce druhé světové války a v omezené míře se snažila nadále prosazovat základní atributy „švédského modelu“ (Tomeš a kol., 2008).

V průběhu války se příznivý ekonomický vývoj Švédska pozastavil. Tradiční obchodní partnerství bylo přerušeno a meziroční přírůstek exportu zaznamenával pokles. Na druhou stranu však Švédsko, stejně jako za první světové války, těžilo z mezinárodního obchodu s válčícími zeměmi. Neutralita Švédska v průběhu druhé světové války proto měla za následek jeho výrazně lepší ekonomické postavení v poválečném období v porovnání s válkou přímo zasaženými evropskými státy (Tomeš a kol., 2008).

3.3 Situace po druhé světové válce

V poválečném období došlo k určité modifikaci cílů do té doby uplatňované hospodářské politiky. Hlavním cílem byla i nadále především plná zaměstnanost, která byla formulována v Poválečném programu švédského dělnického hnutí z roku 1945. Na rozdíl od předcházejícího období, kdy se vláda snažila zejména zmírnit fluktuace ekonomické aktivity, byla nová politika orientována na dosažení stabilního a vysokého hospodářského růstu. Vláda sociálních demokratů považovala po zkušenostech z konce první světové války a Velké hospodářské krize tržní mechanismus za značně nestabilní systém, který není schopen plně využít dostupné zdroje (Lundberg, 1985).

Ekonomika byla v následujících obdobích, stejně jako ve válečných letech, i nadále regulována. Lundberg (1985) zmiňuje, že vláda měla v té době v úmyslu regulovat zejména finanční sektor a zvýšit kontrolu soukromých investic, které považovala za hlavní důvody kolísání produktu. Jak již bylo zmíněno, fungování tržního systému především v souvislosti s distribucí důchodů a bohatství bylo považováno za nedostačující, z tohoto důvodu došlo k zavedení poměrně vysokého progresivního zdanění příjmů a k rozšíření poskytovaných

sociálních služeb. Program vlády měl intervencionistický charakter, přesto však neobsahoval socialistické tendence vedoucí ke znárodňování.

V porovnání s obdobím po první světové válce, které bylo poznamenáno Velkou depresí, byla poválečná situace 50. let 20. století ve švédské ekonomice značně odlišná. Namísto očekávané deprese došlo ke zvýšení za války omezované domácí poptávky a k růstu celkové poptávky po švédských vývozních produktech především v důsledku začínající Korejské války, jejíž aktéři představovali pro švédský vývoz další odbytiště (Vyllder, 1996).

Mezi tradiční exportní produkty se i nadále řadila železná ruda a dřevo, přičemž výrazně akcelerovalo průmyslové znalostně-intenzivní zpracování domácích surovin. Území Švédska je více jak z poloviny zalesněné, proto byla významná zejména výroba papíru, která byla nadprůměrně technologicky vybavená. Rostoucí podíl na celkovém vývozu, dosahující až 40 % v 60. letech 20. století, zaznamenalo strojírenství, v jehož rámci je od druhé světové války nejdůležitější výroba automobilů (Karpová, 2006). Vzhledem k přírodním podmínkám mělo zemědělství pro švédské hospodářství menší význam. Jak ukazuje Tabulka 3.2, v poválečném období došlo k rapidnímu poklesu zemědělské výroby. I přesto byl v 50. letech 20. století vykazován poměrně rychlý ekonomický růst, který byl podpořen nejen rostoucím vývozem průmyslových výrobků, ale také příznivým vývojem v ostatních sektorech národního hospodářství, např. ve veřejné administrativě, veřejných službách, obchodu či dopravě (Vyllder, 1996).

Tabulka 3.2 Sektorový růst produkce Švédska v letech 1930 – 1960

Sektor	1930 – 1950	1950 - 1960
Průmyslová výroba	3,8	3,9
Zemědělství	1,1	-0,4
Stavebnictví	2,5	2,3
Obchod	1,5	3,7
Doprava	3,8	3,9
Veřejné služby	2,1	5,7
Veřejná administrativa	3,0	3,5
Celkem	2,6	3,4

Zdroj: Vyllder (1996), vlastní úprava.
(Průměrná tempa růstu za jednotlivá období)

Fiskální a monetární politika byla i přes značné inflační tlaky stále expanzivní. Vlivem převisu poptávky a nízké úrokové míry došlo začátkem 70. let 20. století k měnové krizi, jejímž výsledkem byla ztráta většiny rezerv centrální banky. Neúspěch a všeobecná kritika tehdejší stabilizační politiky vedly k její následné modifikaci (Tomeš a kol., 2008).

3.3.1 Rehn-Meidnerův model

Během těsně poválečných let musela vláda najít rovnováhu mezi dvěma hlavními makroekonomickými cíli a to plnou zaměstnaností a cenovou stabilitou. Dosažení těchto dvou cílů bylo navíc rozšířeno o požadavek solidárního rozdělení příjmů. K tomu bylo zapotřebí získat podporu odborů, které by se měly chovat zodpovědně v souladu s výkonem národní ekonomiky. V téže době byla vláda připravena jednat do určité míry na základě doporučení **Rehn-Meidnerova modelu**⁵ vytvořeným dvěma odborářskými ekonomy (Tajovský, Tomíček a Chalupecký, 2009).

Tito ekonomové kritizovali od konce druhé světové války do 50. let 20. století uplatňovanou expanzivní hospodářskou politiku vycházející z keynesiánských zásad, která vedla k přehřívání ekonomiky, inflaci a přezaměstnanosti. Švédští politikové však byli přesvědčení, že keynesiánský model jim dává vynikající politický nástroj pro stabilizaci ekonomiky. Ovšem tento model byl koncipován především na ekonomiku v recesi, nikoliv na přehřátou ekonomiku s téměř plnou zaměstnaností. Rehn a Meidner proto chtěli nahradit tuto politiku modelem, který bude udržovat míru inflace pod kontrolou (Erixon, 2000).

Podstata Rehn-Meidnerova modelu navrženého v roce 1951 spočívala v:

- restriktivní monetární a fiskální politice,
- vysoké míře zdanění,
- solidární mzdové politice a kolektivním vyjednáváním,
- a aktivní politice zaměstnanosti (Erixon, 2000).

Odborářští ekonomové se vědomě obávali vzniku možného konfliktu mezi plnou zaměstnaností a nízkou mírou inflace, přičemž již krátce po válce bylo zřejmé, že zkombinovat tyto dva cíle bude obtížným úkolem. Obecná sociální politika vlády a solidární mzdová politika byly pouhými nástroji sledujícími tentýž cíl a to vytvoření rovnostářské společnosti. Zatímco první cíl, dosažení plné zaměstnanosti, byl v jasném

⁵ Jednalo se o členy Švédské konfederace odborů (LO) – Gösta Rehna a Rudolf Meidnera.

rozporu s cenovou stabilitou, druhý cíl, rovnost, žádný střet zájmů nevykazoval. Dle Rudolfa Meidnera zde nebyl žádný důkaz konfliktu rovnosti s efektivností. Počáteční úspěch švédského modelu byl připisován také souhlasu většiny švédských obyvatel s jeho uplatňovanými cíli. Rudolf Meidner považoval tento model jako pokus vedoucí k zajištění kompatibility cílů namísto obětování jednoho cíle kvůli druhému. Je potřebné zmínit, že nové uspořádání hlavních cílů znamenalo konec tradičního oddělení sociální a ekonomické politiky, kdy plná zaměstnanost přestala být záležitostí monetární a fiskální politiky a byla zakomponována do politiky sociální. Taktéž dosažení rovnoměrného rozdělení příjmů spadalo do kompetence politiky pracovního trhu (Tajovský, Tomíček a Chaloupecký, 2009).

Rehn-Meidnerův model představuje jedinečnou třetí cestu mezi keynesiánstvím a monetarismem dosažením plné zaměstnanosti, cenové stability a rovnosti cestou selektivních opatření vytvářejících nová pracovní místa a zvyšujících mobilitu pracovní síly. Doporučovaná **restriktivní politika** měla zabránit rychlému zvyšování agregátní poptávky a vzniku následných inflačních tlaků. **Vysoká míra zdanění** nutila výrobce k restrukturalizaci a zároveň odčerpávala zisky úspěšným společnostem, což u vysoce zdaněných podniků zamezilo zvyšování mezd a vzniku případných inflačních tendencí (Erixon, 2000).

Součástí tohoto modelu bylo pokračování v **solidární mzdové politice**, na které se stále velkou měrou podílely odbory. Hlavním cílem nebylo pouhé zajištění rovnosti pomocí přerozdělovacího mechanismu, ale také společně s restriktivní hospodářskou politikou bojovat proti mzdové inflaci zamezením tlaku na růst mezd ve vysoce ziskových společnostech. Méně výkonné společnosti, které si nemohly dovolit platit mzdu na úrovni stanovené solidárním **kolektivním vyjednáváním**, byly nuceny k restrukturalizaci či úplnému zániku, čímž vznikly nové zdroje pro samofinancování výkonnějších podniků a daly vzniknout novým firmám rozvíjejících se sektorů. Následně mělo dojít k podpoře výkonnosti ekonomiky, ke zvyšování kapitálové intenzity a technologického pokroku (Erixon, 2000). Korpi (2000) považuje tuto strategii za zásadní a velmi důležitou, jelikož jejím důsledkem byl značný tlak na neefektivní oblasti ekonomiky, přičemž produktivním sektorům vznikal dostatek prostoru pro další investování do jejich rozvoje.

Významným mezníkem v sociální politice bylo schválení zákona o sociálním zabezpečení v roce 1954. Občané obdrželi v situaci, kdy si nebyli schopni obstarat vlastní zdroje na živobytí, peněžní dávky odvíjející se od jejich předchozího příjmu, čímž mělo dojít k motivaci pracujících. Ve stejné době došlo k vytvoření univerzálního systému povinného

zdravotního pojištění s dávkami, které rovněž vycházely z výše předcházejícího příjmu. Nelze opomenout také navýšení nízké úrovně základních penzí a jejich následnou indexaci. Financování schválené důchodové reformy v roce 1959 probíhalo prostřednictvím příspěvků od zaměstnavatelů. Realizace této reformy však proběhla až o tři roky později, kdy byl přijat zákon o národním pojištění, který rozšířil rovinu základních penzí o národní doplňkové penze v relaci k příjmu. Tento zákon v sobě zahrnoval také rodičovské pojištění, jehož podstatou jsou vyplácené dávky pro pomoc rodinám s dětmi. Hlavním zdrojem financování sociálního pojištění byly nejen odvody zaměstnavatelů popř. osob samostatně výdělečně činných, ale také vybrané daně. Všechny tyto kroky souvisely se snahou o odstranění chudoby v zemi (Munková a kol., 2005).

K zamezení růstu nezaměstnanosti v důsledku restriktivní makroekonomické politiky měly přispět **aktivní programy zaměstnanosti**, jejichž význam v průběhu času výrazně vzrůstal. Mzdy se v té době odvíjely především od charakteru práce než od ziskovosti podniků. Byly zavedeny veřejně prospěšné práce, dotace soukromým firmám a stále větší pozornost byla upínána na nabídkovou stranu trhu práce, např. na rekvalifikace nebo granty na podporu profesní či regionální mobility obyvatelstva (Tomeš a kol., 2008).

V 80. letech 20. století bylo od hospodářské politiky založené na Rehn-Meidnerovu modelu z velké části upuštěno, nicméně k obnovení zájmu o tuto politiku došlo již v dalším desetiletí. Tehdejší vláda však nebyla schopna dosáhnout zároveň nízké míry inflace a plné zaměstnanosti. V současné době je možné některé jeho prvky ve švédské hospodářské politice vyzorovat (Erixon, 2000).

3.3.2 Hlavní makroekonomické ukazatele

Švédská ekonomika se řadila mezi nadprůměrně bohaté a hospodářsky prosperující země již od konce 19. století až do vzniku prvních problémů v 70. letech 20. století. Za tímto příznivým vývojem stojí řada faktorů, které souhrnně vyjadřuje Vyllder (1996) v následujících větách:

- poměrně vysoká úroveň všeobecného vzdělání a dostatek kvalifikované pracovní síly,
- výhodné exportní trhy a rostoucí mezinárodní poptávka, rychlý technologický pokrok a inovace, rozvinutá infrastruktura,
- neutralita během obou světových válek,
- prováděná protikrizová politika, která napomohla snížit dopady a trvání Velké hospodářské krize.

Uplatňovanou hospodářskou politiku počátkem 50. let 20. století lze charakterizovat odklonem od dosavadních intervencionistických opatření. Místo toho byla prováděna postupná liberalizace zahraničního obchodu, byla uvolněna regulace ve stavebnictví, zrušena regulace cen a konkurence byla podporována vytvořením nové antimonopolní legislativy.

Udržování nízké úrokové míry, které vedlo mimo jiné k nízkým nákladům při financování vládního dluhu a k zamezení nežádoucí redistribuce příjmů, již nebylo hlavním cílem monetární politiky. Centrální banka ovlivňovala finanční trh prostřednictvím několika přímých restriktivních nástrojů, např. úvěrových stropů, povinných minimálních rezerv či pravidel likvidity. Nepříliš obvyklým nástrojem používaným ve Švédsku byl systém povinných žádostí žadatele o poskytnutí půjčky, kterým mohla banka ovlivňovat nejen jejich množství, ale také úrokové sazby dluhopisů municipalit a soukromých společností (Tomeš a kol., 2008).

Ve Švédsku byla v té době daňová politika založena na progresivní daňové sazbě, což znamenalo, že v případě hospodářské expanze budou poplatníci přesunuti do vyšších daňových pásem podléhající rozdílné sazbě daně, čímž mělo být docíleno větší ekonomické stability (Tomeš a kol., 2008). Podíl daňových příjmů na HDP vykazoval od 60. let 20. století výrazně rostoucí tendenci, která svého vrcholu dosáhla přibližně v 80. letech téhož století, kdy se tento poměr vyšplhal až na 50 % HDP (Ekonomifakta, 2013).

Výkonnost švédského hospodářství v tomto období vykazovala velmi příznivé výsledky. V 50. a 60. letech 20. století docházelo k meziročnímu růstu celé světové ekonomiky, který se v průměru pohyboval mezi 4 – 5 %, přičemž Švédsko patřilo mezi jednu z nejúspěšnějších západních zemí této éry. Z Tabulky 3.3 je možné vidět, že růst reálného HDP ve Švédsku vykazoval nejvyšší průměrnou hodnotu v období od roku 1960 do roku 1969. V průběhu 1960 – 1965 dosáhla ekonomika svého vrcholu, kdy roční HDP vykazoval až 5,3% růst, přičemž růst produktivity byl téměř na stejné úrovni (Ekonomifakta, 2013). V Příloze I je možné vidět, že mezi vyspělými zeměmi OECD se Švédsko zařadilo na čtvrtou pozici (za Švýcarskem, USA a Lucemburskem) podle ekonomické úrovně po přepočtu dle parity kupní síly (dále jen PPP).

Jak již bylo zmíněno výše, uplatňovaná hospodářská politika se snažila především o plnou zaměstnanost. Tabulka 3.3 dokazuje, že tohoto cíle se dařilo dosáhnout, jelikož míra nezaměstnanosti vykazovala v poválečném období mimořádně nízké hodnoty (v průběhu roku 1950 – 1960 kolem 2 %). Pozitivních výsledků bylo dosaženo zejména díky provádění aktivní politiky zaměstnanosti, ale také pomocí zaměstnanosti ve veřejném sektoru, která v tomto

období výrazně vzrostla (v roce 1970 dosahovala více než 20 % oproti 8 % v roce 1945), (Henrekson et al., 1999).

Tabulka 3.3 Makroekonomické indikátory Švédska 1940 – 1969, průměrná tempa růstu v %

	1940 - 1949	1950 - 1959	1960 - 1969
Růst reálného HDP/obyvatele	3	2,8	4,1
Míra nezaměstnanosti	5,7	2,2	1,5
Míra inflace	4,8	4,4	3,7
Saldo běžného účtu/HDP	0,3	0,3	-0,2

Zdroj: Henrekson et al. (1999), vlastní úprava.

V poválečném období se příliš nedařilo udržovat stabilní a nízkou míru inflace, což lze vypožorovat rovněž z Tabulky 3.3. Lundberg (1985) zdůvodňuje neschopnost stabilizační politiky omezovat inflační tlaky zejména upřednostňováním cíle plné zaměstnanosti před cenovou stabilitou, ovšem zdůrazňuje také obtížnou politickou průchodnost opatření restriktivní fiskální politiky. Míra inflace se tak ve sledovaném období pohybovala kolem 4 % (měřeno indexem spotřebitelských cen), což bylo o 1 % více, než byl průměr zemí OECD.

Souhrnně lze švédskou ekonomiku v poválečném období charakterizovat stabilním růstem reálného produktu, nízkou mírou nezaměstnanosti doprovázenou mírně vyšší mírou inflace, solidární mzdovou politikou a vyrovnaným saldem běžného účtu platební bilance.

3.4 První problémy švédského modelu státu blahobytu

Ekonomická situace ve Švédsku vykazovala koncem 60. a začátkem 70. let 20. století první signály vznikajících problémů. Zatímco v období 1970 – 1990 vzrostla úroveň HDP na obyvatele v členských zemích OECD v průměru o 52 %, ve Švédsku to bylo pouze o 40 %, přičemž další vývoj nejevil známky zlepšení (Lindbeck, 1998).

Vláda nebyla spokojena s tehdejší podobou sociálního státu, která podle jejich názoru nedokázala uspokojit potřeby nižších sociálních tříd ve společnosti. Ropnou krizí na začátku 70. let 20. století a následným poklesem mezinárodních podnikatelských aktivit bylo Švédsko více negativně ovlivněno ve srovnání s ostatními zeměmi. Proto byla vláda nucena provádět expanzivní fiskální politiku na podporu švédské ekonomiky, která měla zlepšit poptávku ze strany zahraničních ekonomických subjektů. Bylo tedy opuštěno

od všeobecné restriktivní politiky doporučené Rehn-Meidnerovým modelem, následkem čehož došlo ke zmírnění recese. Nicméně v kombinaci s vysokým mzdovým růstem však tato akomodativní opatření působila silně proinflačně, což mělo negativní vliv nejen na mezinárodní konkurenceschopnost švédských výrobců, ale také na růst deficitu běžného účtu platební bilance (viz Tabulka 3.4). Vláda se snažila prostřednictvím štědrých dotací zlepšit situaci podnikům operujícím v upadajících sektorech průmyslu, čímž přispěla ke zhoršení stavu veřejných financí (Henrekson et al., 1999).

Začátkem 70. let 20. století Švédsko ještě zaznamenávalo výjimečný ekonomický růst, který podpořil rozvoj průmyslové výroby a expanzi švédských podniků na zahraniční trhy. Nicméně, jak ukazuje Tabulka 3.4, v nadcházejícím období však začíná postupně zaostávat za ostatními vyspělými zeměmi (tempo růstu švédského HDP bylo nižší v porovnání s průměrem zemí EU či OECD). Příčinu je možné najít ve velkém nárůstu státu blahobytu a jeho negativního vlivu na výkonnost hospodářství tohoto státu (Tomeš a kol., 2008).

Tabulka 3.4 Makroekonomické indikátory Švédska 1970 – 1989, průměrná tempa růstu v %

	1970 - 1979	1980 - 1989
Růst reálného HDP/obyvatele	2,3	1,6
Míra nezaměstnanosti	2,1	2,5
Míra inflace	8,6	7,9
Saldo běžného účtu/HDP	-0,4	-1,7

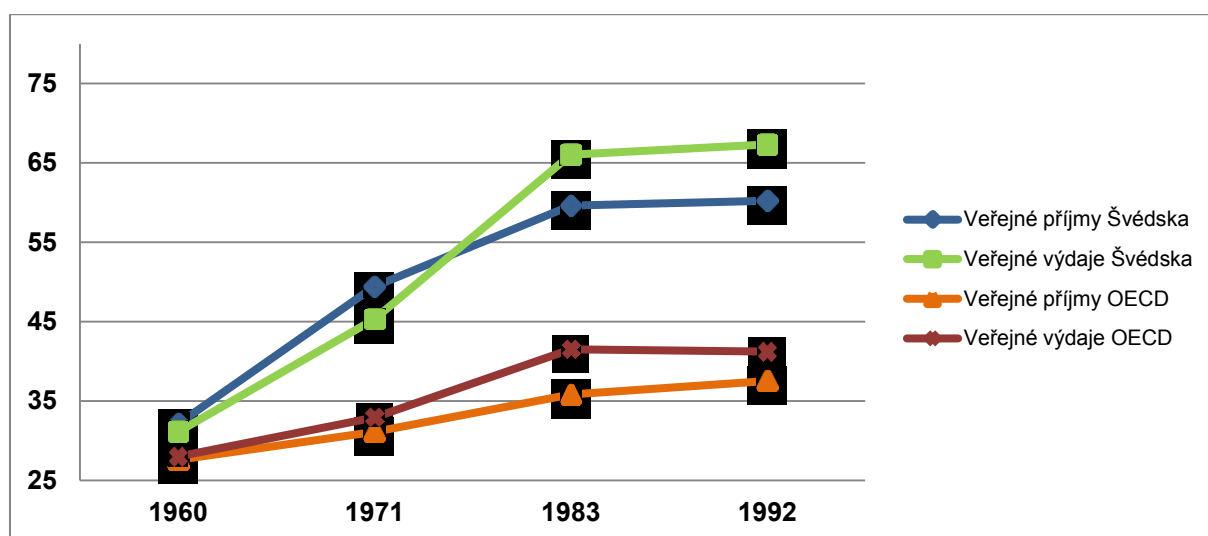
Zdroj: Henrekson et al. (1999), vlastní úprava.

Zatímco míra nezaměstnanosti ve většině zemí západní Evropy dosahovala až dvouciferných čísel, ve Švédsku zůstávala výjimečně nízká (viz Tabulka 3.4). Tyto příznivé hodnoty byly vnímány jako výsledek kombinace koordinovaného mzdového vyjednávání vedoucí k určité mzdové umírněnosti a aktivní politiky zaměstnanosti, která napomáhala k růstu efektivity a udržení plné zaměstnanosti ve Švédsku (Holmlund, 2003). V době první ropné krize činily výdaje na opatření aktivní politiky trhu práce (včetně regionální politiky) 2,4 % HDP, přičemž toto číslo bylo vyšší v porovnání s průměrem zemí OECD (Erixon, 2000). Za nízkou nezaměstnaností stál, stejně jako v předchozích letech,

hlavně veřejný sektor, který i nadále vytvářel velké množství pracovních míst⁶ (Tomeš a kol., 2008).

Švédská ekonomika je typickým příkladem země s vysokým podílem veřejného sektoru, což dokazuje také Graf 3.1 zahrnující veřejné příjmy a výdaje jako poměr k HDP ve Švédsku a zemích OECD. Velikost veřejného sektoru ve Švédsku v 60. letech 20. století výrazně nepřevyšovala průměrnou hodnotu zemí OECD. To se však změnilo v následujících letech, kdy došlo k jeho rychlému nárůstu. V roce 1983 již celkové výdaje činily 66 % HDP, což bylo o téměř dvě třetiny více než byl průměr členských států OECD a o 35 p. b. více než na začátku sledovaného období. V průběhu 80. let 20. století se podíl veřejných výdajů na HDP postupně stabilizoval, nicméně v důsledku ekonomické krize v 90. letech téhož století jeho výše výrazně vzrostla až na 70,5 % HDP v roce 1993 (Henrekson et al., 1999).

Graf 3.1 Veřejné příjmy a výdaje ve Švédsku a v OECD⁷ v letech 1960 – 1992, v % HDP

Zdroj: Henrekson et al. (1999), vlastní úprava.

Další reformy švédského sociálního státu na sebe nedaly dlouho čekat. V roce 1973 byly zavedeny příspěvky v nezaměstnanosti, které doplňovaly pojištění v nezaměstnanosti pro odborově organizované. O rok později se již výše vyplácené nemocenské vyšplhala na 90 % platu a placená dovolená na rok byla zaměstnancům prodloužena na dobu 5-ti týdnů. Mezi další přijatá zvýhodnění patřilo např. prodloužení doby setrvání na rodičovské dovolené

⁶ Koncem 80. let 20. století tvořil počet zaměstnanců pracujících ve veřejném sektoru asi 40 % z celkového počtu zaměstnanců.

⁷ Průměrná data zahrnují všechny členské státy OECD.

či pobírání dávek v rámci systému sociálního pojištění v nezaměstnanosti ve výši 90 % z čistého příjmu. Švédský sociální stát se tak pomalu začal blížit ke své vrcholové fázi, kdy náklady na sociální stát převyšovaly možnosti veřejných rozpočtů (Munková a kol., 2005).

Koncem 70. let 20. století procházela švédská ekonomika obdobím stagflace (spojené s vysokou mírou inflace a nízkým ekonomickým růstem), které bylo považováno za selhání sociálně-demokratické vlády a významně přispělo k jejich prohře v nadcházejících volbách. Od roku 1976 tak v zemi vládla konzervativní strana, ovšem ne na dlouho. Po 6 letech se opět ujali vlády sociální demokraté (Kliková a Kotlán, 2012).

Reakce vlády na ropnou krizi v roce 1979 nebyla shodná s opatřeními přijatými v době první ropné krize. Vláda již neprováděla expanzivní fiskální politiku k podpoře hospodářského růstu, nýbrž vzhledem k deficitu veřejných financí a schodku běžného účtu platební bilance, došlo k devalvaci švédské koruny, která byla od pádu bretton-woodského měnového systému fixována k německé marce (Henrekson et al., 1999). Ačkoli devalvace krátkodobě pomohla navýšit konkurenceschopnost některých sektorů švédského hospodářství (např. chemického průmyslu, elektroniky či automobilového průmyslu), problémy s rostoucí inflací se nadále zhoršovaly (Ekonomifakta, 2013).

Po opětovném vítězství sociálně-demokratické strany ve volbách bylo možné vypozařovat určitý odklon od podpory stále rostoucího státu blahobytu směrem k jeho konsolidaci a udržení. Nicméně k zavedení ekonomických reforem stávajícího systému, tak jako v okolních státech, nedošlo. Přímá kontrola poskytovaných úvěrů ze strany centrální banky byla zrušena a následně byla provedena deregulace bankovního systému a kapitálového trhu. Tato deregulace přispěla k rozsáhlému nárůstu úvěrů, z velké části soustředěných do sektoru nemovitostí. Monetární politika se snažila o stabilizaci měnového kurzu švédské koruny ke zvolenému koši měn.

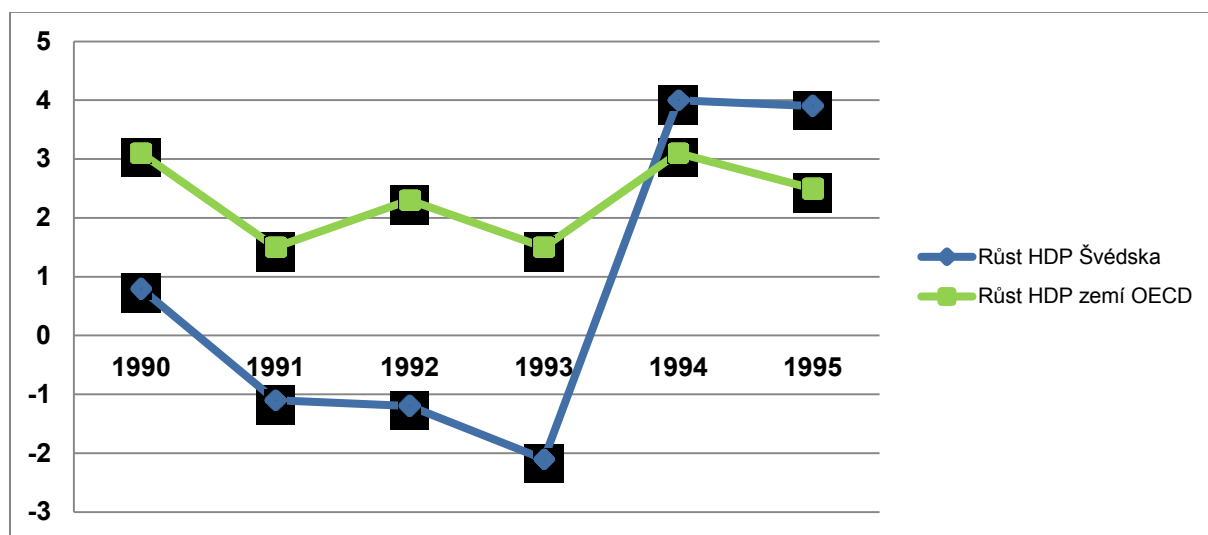
Koncem 80. let 20. století vykazovala švédská ekonomika známky přehřátí, což bylo doprovázeno zejména vysokou inflací a nízkou nezaměstnaností. Vláda se poté musela uchýlit ke změně stávajících cílů, kdy hlavní prioritou již nebyla plná zaměstnanost, nýbrž nízká míra inflace (Tomeš a kol., 2008).

3.5 Období krize švédského modelu a přijatá opatření

Začátkem 90. let 20. století Švédsko procházelo silným hospodářským útlumem, který byl srovnatelný s Velkou hospodářskou krizí po první světové válce. Příloha I dokazuje, že pozice Švédska dle HDP na obyvatele v PPP ve srovnání se státy OECD se od roku 1970 výrazně změnila. Ještě na začátku sledovaného období se Švédsko řadilo na 4. pozici za Švýcarskem, USA a Lucemburskem, nicméně v roce 1990 se umístění země propadlo až na 9. místo za vyspělými zeměmi. Během následujících krizových let se švédské hospodářství dostalo až na 16. pozici v roce 1995. Tato situace je často považována za projev slabých stránek švédského modelu a důsledek nepřiměřeného nárůstu státu blahobytu.

Graf 3.2 zobrazuje roční tempa růstu HDP nejen ve Švédsku, ale také ve všech členských zemích OECD za pětileté období od roku 1990 do roku 1995. Tento graf dokazuje, že v roce 1990 došlo, nejen v důsledku ropného šoku,⁸ k určitému zpomalení tempa růstu HDP, který se v následujících třech letech proměnil v jeho meziroční pokles. Pokles výkonu švédské ekonomiky spolu s rostoucí mírou nezaměstnanosti (viz Tabulka 3.5) měly za následek vytvoření tlaku na veřejné finance, který vyústil v deficit státního rozpočtu dosahující až 14 % HDP v roce 1993 (Tomeš a kol., 2008).

Graf 3.2 Roční tempo růstu HDP ve Švédsku a v zemích OECD v letech 1990 – 1995, v %

Zdroj: OECD (2014a), vlastní úprava.

⁸ 2. 8. 1990 byl Kuvajt napaden Írákem, což se negativně projevilo na ekonomickém vývoji klíčových obchodních partnerů Švédska, kterými byly USA, Velká Británie a Finsko.

Ke zlepšení stávající situace z hlediska HDP došlo od roku 1994, kdy bylo tempo růstu tohoto ukazatele vykazováno v kladných hodnotách, čímž se stalo srovnatelné s průměrem států OECD. Poté se ekonomika země začala stabilizovat, což bylo důsledkem řady opatření, které jsou shrnuty v závěrečné části této kapitoly a následně podrobně rozebrány v poslední kapitole práce.

Tabulka 3.5 Makroekonomické ukazatele švédské ekonomiky v letech 1990 – 1995 v %

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Míra nezaměstnanosti	2,1	3,7	6,6	10,7	11,2	10,5
Míra inflace	10,4	9,4	2,2	4,7	2,2	2,5
Tempa růstu exportu	2,3	- 2	2,2	7,8	13,4	11,2
Tempa růstu import	1,1	- 4,9	1,6	- 2,7	12,6	7,7

Zdroj: OECD (2014b), vlastní úprava.

V odborné literatuře je možné nalézt mnoho analýz možných příčin zaostávání švédské ekonomiky v tomto období. Mezi autory, kteří se ve svých publikacích zabývají touto problematikou, patří Henreksson et al. (1999), Elvander (2002), Urban (1994) a další.

Popisu rozdílů existujících mezi švédskou ekonomikou a ostatními vyspělými státy, které mohly být příčinou útlumu hospodářské aktivity, se ve své práci věnuje Henreksson et al. (1999). Problematické oblasti spatřuje v následujících charakteristikách:

- nízký podíl investic na HDP, jejichž alokace byla politicky determinována,
- rozšiřující se sociální zákonodárství, vysoké marginální daňové sazby, inflační tlaky a nízké reálné úrokové sazby,
- neefektivní vládní spotřeba a vysoké daňové zatížení,
- růst veřejného sektoru a pokles podílu sektoru soukromého.

Elvander (2002) zmiňuje zejména ideologickou změnu ve společnosti na přelomu 60. a 70. let 20. století. V té době došlo ke zvýšení významu odborových hnutí, k prosazování rozsáhlého systému sociálního zákonodárství a k postupné eliminaci tržního přístupu v rámci hospodářské politiky.

Posledním autorem, který ve své publikaci podává souhrn možných příčin vedoucích k problémům švédské hospodářské politiky, je Urban (1994). Vyzdvihuje především tyto oblasti:

- velkorysé pracovní zákonodárství,
- daňové zatížení, které demotivuje ekonomické subjekty,
- nízká míra úspor z důvodu vysokého zdanění,
- značná příjmová nivelizace,
- upřednostňování cíle plné zaměstnanosti vedoucí k inflačním tlakům.

Měnová politika a bankovní sektor

Jako jednu z příčin krize 90. let 20. století je možné považovat zejména špatné načasování deregulace trhu s úvěry, která měla za následek vysokou poptávku po půjčkách ze strany soukromých subjektů a následné inflační tlaky, které trvaly až do roku 1992, jak dokazuje Tabulka 3.5. Poté došlo ke změně v provádění hospodářské politiky, kdy byla přijata výrazná restriktivní opatření. Pokračující hospodářská krize byla doprovázena v roce 1992 také krizí měnovou, kdy centrální banka byla kvůli odlivu spekulativního kapitálu nucena zavést plovoucí měnový režim měnového kurzu spolu s inflačním cílováním. Dramatický nárůst úrokových sazeb v kombinaci s hlubokou recesí vyprodukovaly velké množství „špatných“ půjček, což vedlo k následné vlně bankrotů všech hlavních bank. Až poté, co se švédská vláda zavázala poskytnout finanční prostředky na záchranu bank, byl všeobecný bankovní kolaps odvrácen (Karlsson, 2006).

Na druhou stranu, pro záchranu nefinančních institucí vláda přijala jen minimální opatření, což vedlo k postupným bankrotům či restrukturalizacím domácích podniků. Přijatý postup však byl odlišný než v případě krize v 70. letech 20. století. Nárůst nezaměstnanosti byl považován za nezbytný náklad ozdravení ekonomiky a odstranění nekonkurenceschopných výrobců. Zároveň opuštění fixního měnového kurzu a následná depreciace koruny působila jako impulz na podporu producentů orientovaných na export, kteří se následně velkou měrou podíleli na hospodářském oživení země (Tomeš a kol., 2008).

Fiskální politika

Schodky veřejných rozpočtů a vzrůstající zadluženost země, v době před zavedením plovoucího kurzu měny, vedly vládu k aplikaci restriktivní fiskální politiky. Součástí schváleného „krizového balíčku“ byly škrtky na výdajové straně rozpočtu spojené s navýšením jeho příjmů.

Docházelo k postupné redukci v minulosti již přijatých výhod. Jednalo se zejména o snižování dávek v nezaměstnanosti, zkrácení dovolené, růst poplatků ve zdravotnictví, zavádění soukromých sociálních služeb či redukce vyplácených podpor v oblasti bydlení (Munková a kol., 2005). Zároveň se počítalo se snížením vyplácených důchodů a věk odchodu do důchodu se měl prodlužovat. Naopak do aktivní politiky zaměstnanosti plynulo více finančních prostředků.

Navzdory provedeným opatřením dosahoval vládní deficit v roce 1993 11 % HDP. Důvodů této situace bylo hned několik. V první řadě se jednalo o pokles ekonomické aktivity doprovázený vysokou mírou nezaměstnanosti, která v roce 1994 dosáhla až 11,2 % (viz Tabulka 3.5). Nastavený systém dávek v nezaměstnanosti ovšem nebyl připraven na tak vysoký počet nezaměstnaných, tudíž výdaje na aktivní politiku zaměstnanosti rostly a způsobovaly fiskální nerovnováhu. V roce 1991 vstoupila v platnost daňová reforma, jejímž úkolem bylo rozšířit daňový základ a snížit sazby některých daní, čímž došlo ke snížení daňové zátěže vedoucí k podpoře hospodářského růstu. Následný propad daňových příjmů do veřejných rozpočtů byl rovněž logickým důsledkem (Tomeš a kol., 2008).

3.6 Dílčí závěr

Švédsko se ještě na konci 19. století řadilo mezi ekonomicky zaostalejší země evropského kontinentu. Nástup procesu industrializace zapříčinil postupný růst ekonomické výkonnosti a jeho zařazení mezi nejvyspělejší ekonomiky světa. Kořeny švédského modelu hospodářské politiky sahají až do 30. let 20. století, kdy byla zvolena sociálně-demokratická strana, která prosazovala stabilizační politiku sledující tři základní cíle, a to vyrovnaný hospodářský růst, plnou zaměstnanost a cenovou stabilitu, které byly po druhé světové válce rozšířeny o cíl dosažení společensky optimální rovnosti.

Během poválečných let musela vláda čelit problému, jak sladit ekonomický růst s plnou zaměstnaností a nízkou inflací a požadavek rovnosti s ekonomickou efektivitou. Praktická hospodářská politika proto vycházela z makroekonomického modelu vytvořeného dvěma odborářskými ekonomy, který byl založen na restriktivní fiskální a monetární politice, vysoké míře zdanění, solidární mzdové politice, kolektivním vyjednáváním a aktivní politice zaměstnanosti. Výkonnost švédského hospodářství vykazovala velmi příznivé výsledky a byla srovnatelná s nejvyspělejšími zeměmi světa.

Od začátku 70. let 20. století se začaly objevovat limity a stinné stránky uplatňovaného modelu. V pozadí ropných krizí se zhoršila konkurenceschopnost švédských exportních výrobců, přičemž značné ekonomické problémy zaznamenávali také hlavní obchodní partneři země. Ke zlepšení alokace kapitálu byla provedena deregulace finančního trhu, která však přispěla k přehřívání ekonomiky a k nepodloženému zvyšování cen nemovitostí. Následná restriktivní fiskální politika danou situaci nezlepšila, ale naopak přispěla k propadu produktu a k nárůstu míry nezaměstnanosti.

90. léta 20. století již byla ve znamení krize švédského modelu, kdy nadále docházelo ke značným inflačním tlakům, k postupné redukci již přijatých sociálních výhod, k deficitu veřejných rozpočtů a ke změně systému měnového režimu. Stávající systém tak musel být přetvořen řadou tržních reforem švédského státu blahobytu, které si kladly za cíl postupné zlepšení hospodářské výkonnosti země.

4 Změny v přístupu ke státu blahobytu

V důsledku nepříznivého hospodářského vývoje v 90. letech 20. století přijala švédská vláda řadu opatření, jejichž úkolem bylo zejména opětovně přivést ekonomiku na její růstovou trajektorii. Celý reformní proces švédského modelu byl založen na poznání, že vzniklé problémy státu blahobytu byly do jisté míry výsledkem dosažení určité hranice, po jejímž překročení se již rozsah poskytovaných služeb dostával do konfliktu s celkovou ekonomickou výkonností. Zároveň se narůstající stát blahobytu nebyl schopen vyrovnat s požadavky moderní společnosti.

Klíčovým mezníkem ve vývoji Švédska byl nesporně jeho vstup do EU od 1. 1. 1995 a z toho vyplývající nutnost přijmout řadu opatření, která byla v souladu s evropskou legislativou a to zejména v předvstupním období. Základním rysem těchto opatření byla redukce některých sociálních výhod, posílení tržního prostředí spolu s nastavením vhodných podmínek pro liberalizaci a deregulaci.

Současný přístup Švédska ke konceptu sociálního státu je tak založen na zcela odlišných principech, které jsou postupně přiblíženy v této kapitole. Je však důležité uvést, že se nejednalo o odklon od původních myšlenek švédského státu blahobytu, nýbrž o určitou modifikaci s cílem zajistit jeho dlouhodobou udržitelnost.

4.1 Přijaté reformy a jejich dopady

Následující část práce je věnována významným reformám, které proběhly zejména ve fiskální politice, ale také v oblasti veřejně poskytovaných služeb a v důchodovém systému. Mezi další neméně důležitá opatření hospodářské politiky patřila deregulace některých odvětví hospodářství a nastolení politiky inflačního cílování.

Jednou z reformovaných oblastí byl systém důchodového zabezpečení, který se stal z důvodu stárnutí populace z hlediska veřejných financí dlouhodobě neudržitelný. Od roku 1999 byl tedy systém založený na principu průběžného financování nahrazen tří pilířovou soustavou důchodového spoření, která posílila jeho stabilitu i zásluhovost penzí. Důchodový systém začal více zohledňovat výši částek a dobu, po kterou si občan platil sociální pojištění, čímž se měla posílit motivace lidí k práci a tím pádem i celková stabilita systému. Švédská důchodová reforma stále probíhá, neboť dochází k postupnému přechodu mezi starým a novým systémem. Komplexně začne fungovat od roku 2015, ale již nyní je označován za jeden z nejlépe fungujících důchodových systémů na světě (Norman and Mitchell, 2000).

Další významnou změnou byla počátkem 90. let 20. století rozsáhlá deregulace a privatizace v rozličných odvětvích švédského hospodářství. Byly deregulovány některé trhy a veřejné služby, proběhla transformace státních podniků na akciové společnosti, s čímž souvisela také změna v jejich řízení a úplná nebo pouze částečná privatizace. Postupný odprodej podílů státu ve velkých společnostech s téměř monopolním postavením na trhu se uskutečnil zejména v oblasti energetiky, telekomunikací, veřejné dopravy či poštovních služeb. Podniky se musely následně přizpůsobit konkurenčnímu prostředí a čelit omezení nebo zrušení státních subvencí. Na druhou stranu se tímto jejich dominantní postavení omezilo a díky silnější konkurenci se zlepšila kvalita poskytovaných služeb a navíc došlo ke snížení cen pro koncové spotřebitele (Steiger, 2005).

Daňová reforma

Reforma švédského daňového systému vstoupila v platnost 1. 1. 1991 a byla považována za jednu z nejrozsáhlejších reforem, které byly přijaty ve vyspělých zemích od konce druhé světové války. Jelikož byla přijata ještě v období před ekonomickou recesí, značně ovlivnila ekonomický vývoj pro nadcházející období. Jejím hlavním cílem bylo především rozšiřování daňového základu a snižování daňových úniků a sazeb zejména u přímých daní, přičemž výše daňových příjmů veřejných rozpočtů měla zůstat zachována.

Agell et al. (1996) považuje za hlavní důvod přijetí změn v daňové oblasti zejména nepříliš příznivý vliv tehdejšího daňového systému na ekonomickou aktivitu, ačkoliv určitým impulsem mohlo být také zavádění daňových reforem okolními státy, kterými se Švédsko do jisté míry inspirovalo. Důvod lze spatřit rovněž v existenci určitého tlaku ze strany zahraničních subjektů ke sjednocení daně z kapitálových příjmů. Rostoucí propojenost světových kapitálových trhů tak nutila jednotlivé státy k přijetí opatření, která měla do jisté míry přibližovat jednotlivá pravidla pro zdanění kapitálových příjmů.

Jak již bylo naznačeno v předchozí kapitole, krize švédského modelu spočívala mimo jiné ve vysokém daňovém zatížení zejména vyšších příjmů, kdy se již nevyplácelo více pracovat, jelikož výsledky vyššího pracovního úsilí plynuly státu ve formě daní. Ztráta pracovní motivace, snižování produktivity práce, vyhybání se zdanění prací v šedé ekonomice, odliv kapitálu do zahraničí a následně i pokles celkové ekonomické výkonnosti země, se staly jasnými důsledky.

V rámci osobní důchodové daně proto došlo ke snížení daňového zatížení prostřednictvím změn mezních daňových sazeb a zároveň ke zjednodušení stávajícího systému zdaňování,

jelikož byl snížen počet výjimek a odčitatelných položek. V oblasti daně z příjmů korporací došlo rovněž ke snížení sazby daně, na druhou stranu však byl rozšířen daňový základ, čímž se měl do jisté míry vykompenzovat následný pokles daňových příjmů. Příjmy z kapitálu byly odděleny od daně z příjmů korporací a namísto progresivní daně byla zavedena sazba jednotná ve výši 30 %, což výrazně zjednodušilo investování (Agell et al., 1996).

Příloha II zobrazuje daňový mix⁹ Švédska v předreformním období v roce 1989 a následně také v období zavedení reformy v roce 1991. Z grafů uvedených v Příloze II je patrné, že po daňové reformě došlo ke snížení podílu nejen osobní důchodové daně ze 41,6 % na 37,2 %, tzn. pokles o 4,4 p. b, ale také daně z příjmů korporací. Na druhou stranu se zvýšil podíl spotřebních daní na celkovém daňovém výběru o 2,3 p. b., což signalizuje trend přesouvání daňového břemene z daní přímých na nepřímé (Agell et al., 1996).

Schválená daňová reforma v 90. letech 20. století měla jak pozitivní, tak negativní vliv na švédské hospodářství. Úspěch bylo možné zaznamenat zejména ve snížení počtu daňových úniků a snížení daňového zatížení, kdy podíl daní na HDP¹⁰ klesl mezi lety 1989 – 1991 o 3,5 p. b., na 52,8 % (European Commission, 2000). Nicméně v krátkodobém horizontu bylo načasování reformy považováno za nepříliš šťastné. Veřejný rozpočet začal vykazovat deficit, který dosáhl v roce 1993 rekordní výše. Zároveň se ekonomika od roku 1991 do roku 1993 propadla do recese, která byla doprovázena rostoucí nezaměstnaností, což ale nelze jednoznačně považovat za důsledek této reformy.

Konsolidace veřejných financí

Další významnou reformou přijatou v 90. letech 20. století byla reforma veřejných financí, kterou si sociální demokracie po svém znovuzvolení v roce 1994 stanovila jako svůj hlavní cíl. V důsledku štědré sociální politiky se v roce 1993 dluh státního rozpočtu vyšplhal až na 68 % HDP, což bylo o více než 28 p. b. více než na začátku této dekády. Navíc, nejevil známky zpomalení. Po zavedení daňové reformy, která spolu s hospodářským poklesem negativně ovlivnila stav veřejných financí, tak bylo zapotřebí reformovat také tuto oblast, jelikož se zdála být dlouhodobě neudržitelná. Přijetí důvěryhodného a dostatečně rozsáhlého programu vedoucího k dosažení udržitelného vývoje veřejných financí bylo považováno

⁹ Daňový mix vyjadřuje podíl jednotlivých vybíraných daní na celkovém daňovém výnosu.

¹⁰ Tomuto ukazateli se říká daňová kvóta, která je stanovena jako podíl celkových daňových příjmů veřejných rozpočtů k nominálnímu HDP vyjádřená v procentech.

za nezbytnou podmínku pro hospodářské oživení spolu s rostoucí zaměstnaností a klesající nezaměstnaností (Government Offices of Sweden, 2001).

Konsolidační program se měl uskutečnit v letech 1994 – 1998, přičemž jeho základem byly 3 hlavní principy. Prvním z nich bylo rychlé přijetí konsolidačních kroků, z důvodu podchycení rostoucího dluhu ještě v jeho raném stádiu. Na druhou stranu dopad přijatých opatření by měl být rozložen do několika let kvůli možnému negativnímu vlivu na agregátní poptávku. Z hlediska politiky přerozdělování byl dalším bodem konsolidačního programu jeho dopad především na vysoko příjmové skupiny obyvatelstva. Stát se prostřednictvím přijatých opatření rozhodl financovat spíše veřejný sektor (vzdělání, zdravotní péči, sociální služby) na úkor poskytování transferů domácnostem (Government Offices of Sweden, 2001).

Tabulka 4.1 Makroekonomické ukazatele švédské ekonomiky v letech 1990 – 2000, v %

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Vládní deficit/HDP	3,4	-0,1	-8,9	-11,2	-9,1	-7,3	-3,3	-1,6	1,2	1,2	3,7
Tempo růstu HDP	0,8	-1,1	-1,2	-2,1	4	3,9	1,6	2,7	4,2	4,7	4,5
Míra inflace	10,4	9,4	2,2	4,7	2,2	2,5	0,5	1,8	1	0,7	1,3
Míra nezaměstnanosti	2,1	3,7	6,6	10,7	11,2	10,5	11,4	11,7	9,7	8,2	6,7

Zdroj: OECD (2010, 2013b, 2014a, 2014b), vlastní úprava.

Z Tabulky 4.1 je zřejmé, že po zavedení výše zmíněné daňové reformy v roce 1991, se začala rozpočtová situace veřejných financí Švédska výrazně zhoršovat, neboť vykazovala deficit, který v roce 1993 dosáhl až 11% výše. Fiskální politika se poté zaměřila na stabilizaci státního dluhu a to nejpozději do roku 1998. Nicméně v dubnu 1995 byly ambice rozpočtové politiky ještě navýšeny, jelikož do konce roku 1996 mělo dojít ke stabilizaci státního zadlužení, schodek veřejného sektoru nesměl překročit 3 % HDP¹¹ do roku 1997 a navíc o rok později měl být eliminován úplně. Tabulka 4.1 dokazuje, že tohoto záměru se podařilo dosáhnout, neboť vládní deficit v roce 1997 vykazoval hodnotu - 1,6 % HDP, tedy nepřesáhl 3 % HDP, přičemž v následujícím roce měl dokonce přebytek v celkové výši 1,2 % HDP. Totéž platilo pro švédský státní dluh, jehož hodnota dosáhla svého maxima v roce 1996

¹¹ Dosažení této hodnoty je jedno z maastrichtských konvergenčních kritérií pro vstup do eurozóny.

a v dalším roce dokonce poklesla o téměř 4 p. b. na 74,1 % HDP a nadále se snižovala (OECD, 2014c).

V roce 1996 bylo zjištěno, že pro dosažení stanovených cílů rozpočtové politiky bude zapotřebí dalších 8 mld. SEK. Konsolidační program tak navrhoval přijmout opatření, která měla posílit veřejné finance o celkem 126 mld. SEK, což představovalo 8 % HDP. Harmonogram přijatého postupu byl následující. Z celkových 8 % HDP mělo v roce 1995 vstoupit v platnost 3,5 % HDP, 2 % v roce 1996, 1,4 % a 1,1 % v následujících dvou letech (Government Offices of Sweden, 2001).

Rozpočtová opatření se skládala jak z výdajových škrtů, tak z navyšování příjmů do veřejných rozpočtů. Jak již bylo naznačeno výše, na výdajové straně se jednalo zejména o snižování transferů plynoucích domácnostem. Nedílnou součástí však byla také redukce vládní spotřeby a dotací soukromým podnikům. Na příjmové straně rozpočtu naopak docházelo ke zvýšení příspěvků na zdravotní pojištění, přičemž některá opatření daňové reformy, jako např. snížení daně z přidané hodnoty na potraviny, se na výsledném dopadu přijatých opatření projevila negativně, neboť rozpočtové saldo zhoršila (Government Offices of Sweden, 2001).

Schválený program pro dosažení důvěryhodnějších a dlouhodobě udržitelných veřejných financí znamenal také přijmout jasnější formulaci cílů pro rozpočtovou politiku a stanovení výdajových stropů státního rozpočtu¹² na každý rok. V roce 1996 bylo navrženo, aby se fiskální autority řídily v rámci každého rozpočtového období danými výdajovými stropy, jejichž zavedení mělo vést ke stabilizaci celkového zadlužení země (Government Offices of Sweden, 2001).

Tabulka 4.2 Výdajové stropy a jejich plnění ve Švédsku v letech 1997 – 2000, v mld. SEK

Rok	1997	1998	1999	2000
Stanovený výdajový strop	723	720	753	765
Skutečně realizované výdaje	698,9	718	751,5	760,1

Zdroj: Government Offices of Sweden (2001), vlastní úprava.

¹² Výdajové stropy zohledňovaly všechny výdaje státního rozpočtu s výjimkou úroků plynoucích ze státního dluhu.

Během tří následujících let byly nastaveny rozpočtové limity na straně výdajů, které neměly být překročeny. Navržené výdajové stropy centrální vlády a skutečně realizovanou výši výdajů mezi lety 1997 – 2000 ukazuje Tabulka 4.2. Je patrné, že skutečné rozpočtové limity nepřekročily v tomto období svou zákonem stanovenou hranici, ačkoli byla výše výdajů centrální vlády i nadále velmi vysoká (34 % HDP v roce 2000). Pozitivní efekt konsolidačního programu veřejných financí spočíval v zavedení efektivnějšího a transparentnějšího systému veřejného financování (Government Offices of Sweden, 2001).

Souhrnně lze dopad zavedených reforem na počátku 90. let 20. století hodnotit kladně. Přijatá opatření měla pozitivní vliv na hospodářský vývoj ve Švédsku, kterému se posléze podařilo dosáhnout úrovně ostatních vyspělých zemí OECD. Jak dokazuje Tabulka 4.1, vysoké tempo hospodářského růstu bylo zaznamenáno již od roku 1994 a udrželo se až do vstupu země do EU. Přes mírné zpomalení se jeho dynamika postupně obnovila a v letech 1998 a 1999 bylo tempo růstu HDP v rámci zemí EU nadprůměrné. Míra inflace začala po vstupu Švédska do EU klesat (s výjimkou roku 1997). K vyřešení problému s inflačními tlaky v ekonomice přispělo zavedení politiky cílování inflace švédskou centrální bankou, která si v lednu 1993 stanovila inflační cíl ve výši 2 % s intervalem ± 1 p. b. Vzhledem k existenci časového zpoždění účinnosti opatření monetární politiky se počítalo s platností tohoto cíle až od roku 1995. Na druhou stranu, vývoj míry nezaměstnanosti nevykázal podstatné změny ani v tomto období. Do roku 1997 se udržel spíše trend jejího zvyšování nastartovaný počátkem 90. let 20. století. V letech 1997 a 1999 bylo ovšem zaznamenáno její zřetelnější snížení (Government Offices of Sweden, 2001). V důsledku globální ekonomické krize se míra nezaměstnanosti zvýšila na 8,3 % v roce 2009, přičemž v současné době je možné vypozařovat její mírnou klesající tendenci (OECD, 2014b).

4.2 Nový model reformovaného státu blahobytu

Realizace konceptu státu blahobytu ve Švédsku je v současné době postavena na zcela odlišných principech a zásadách v porovnání s dříve uplatňovaným modelem. Snížení makroekonomické výkonnosti země a následné ohrožení některých sociálních jistot obyvatelstva v období krize přispělo k všeobecnému poznání, že k dosažení sociálního blahobytu je zapotřebí především výkonné a konkurenceschopné ekonomiky. Švédský model sociálního státu je ve společnosti hluboce zakořeněn, jeho následné přehodnocení a úpravy se tudíž týkaly pouze těch aspektů, které bránily nastolení ekonomické prosperity a zabezpečení důstojných životních podmínek obyvatelstva. V následující části práce je proto

pozornost zaměřena na změny v přístupu ke státu blahobytu a jejich vliv na stabilitu švédské ekonomiky, přičemž je rozebrána především fiskální oblast hospodářské politiky a výše daňového zatížení ekonomických subjektů, které se řadily mezi hlavní důvody vedoucí k modifikaci švédského modelu sociálního státu.

4.2.1 Daňové zatížení ekonomických subjektů

Charakteristickým rysem původního švédského „welfare“ modelu bylo nepřiměřené daňové zatížení ekonomických subjektů, které se projevilo ve ztrátě pracovní iniciativy obyvatelstva, v poklesu sklonu k úsporám a v úniku kapitálu do zemí nabízejících příznivější daňové prostředí. Nespokojenost daňových poplatníků se rovněž odrazila v jejich odchodu ze země, která na jejich příjmy a majetek uvalovala vysoké daňové sazby. Reforma daňového systému státu vedoucí ke snížení daňového břemene a zvýšení pracovní motivace ekonomických subjektů, tak byla nevyhnutelná.

Obsahem této části práce je analýza daňového zatížení a postavení daňového systému Švédska dle vybraných makroekonomických ukazatelů, přičemž jsou rozebrány hlavní vývojové tendence převládající od roku 1990¹³ až do současnosti. Pozornost je zaměřena především na rozdíly oproti předcházejícímu období před přijetím reformy, které přehodnotily ty prvky švédského modelu, které se staly brzdou ekonomické efektivnosti.

Vliv daňových sazeb Švédska na vývoj daňových výnosů státního rozpočtu a celkovou hospodářskou výkonnost zkoumali Feige a McGee (1983) v publikaci týkající se konstrukce **Lafferovy křivky pro Švédsko**. Autoři došli k závěru, že bodem, po jehož překročení má další zvyšování daňové sazby ve Švédsku za následek pokles daňových výnosů je průměrná efektivní daňová sazba ve výši 58 %. Vzhledem k tomu, že tato sazba činila v roce 1979 62 %, bylo konstatováno, že míra zdanění v zemi se v tomto období pohybovala na pravé straně Lafferovy křivky. Tuto skutečnost ve své publikaci již dříve potvrdil Stuart (1981), který zkoumal výši efektivní marginální daňové sazby osobní důchodové daně maximalizující celkové daňové příjmy, jinak řečeno, zjišťoval podobu Lafferovy křivky pracovních příjmů. Efektivní mezní sazba osobní důchodové daně se ve Švédsku zvýšila z přibližně 50 % v roce 1959 na 80 % v roce 1981. Stuart (1981) ve své publikaci došel k závěru, že sazba této daně dosáhla hodnoty maximalizující daňový výnos již po překročení její 70% výše, což potvrzuje pozici Švédska na klesající části Lafferovy křivky.

¹³ Rok 1990 je stanoven jako výchozí, jelikož se jedná o období před uplatněním daňové reformy z roku 1991.

Výše daňového zatížení významně ovlivňuje rozhodování ekonomických subjektů mezi prací a volným časem a zároveň podporuje nabídku práce v šedé ekonomice. Zpravidla platí, že čím větší je daňové břemeno subjektů, tím je podíl šedé ekonomiky na celkové ekonomice větší. Autoři uvádějí, že v této situaci by mohla švédská vláda přistoupit ke snížení daňových sazeb, následkem čehož by došlo k navýšení daňových příjmů nebo k jejich pouhému setrvání na stávající úrovni. Vzhledem k tomu, že snížení daňového zatížení zpravidla vede ke zvýšení výkonnosti ekonomiky, jelikož podněcuje ekonomickou aktivitu a zároveň subjekty nemají potřebu vyhýbat se zdanění odchodem do šedé ekonomiky, navrhovali autoři tuto cestu jako možný způsob vedoucí k oživení švédského hospodářství a ke snížení nabídky práce v neoficiálním sektoru (Stuart, 1981).

Mezi aktuální výzkumy Lafferova bodu ve Švédsku se řadí analýza Evropské centrální banky z roku 2010. Její autoři, Trabandt a Uhlig (2010) se v ní zaměřili na konstrukci Lafferovy křivky příjmových daní pro 14 zemí EU a USA. Výsledkem bylo zjištění, že se Švédsko, společně s Dánskem, opět nachází v zakázané zóně situované v pravé části Lafferovy křivky, ovšem na rozdíl od 80. let 20. století v rámci daně z příjmů kapitálu. Autoři upozornili na existenci nepřímého fiskálního efektu zkoumaných daní, kdy přijetí opatření vedoucí ke snížení zdanění kapitálu může ve výsledku navýšit celkové daňové příjmy. Na druhou stranu má vláda prostor pro navýšení osobní důchodové daně, jejíž efektivní daňová sazba se nachází v levé části Lafferovy křivky, tudíž zvýšení daňového zatížení v této oblasti bude mít za následek rovněž navýšení daňového výnosu.

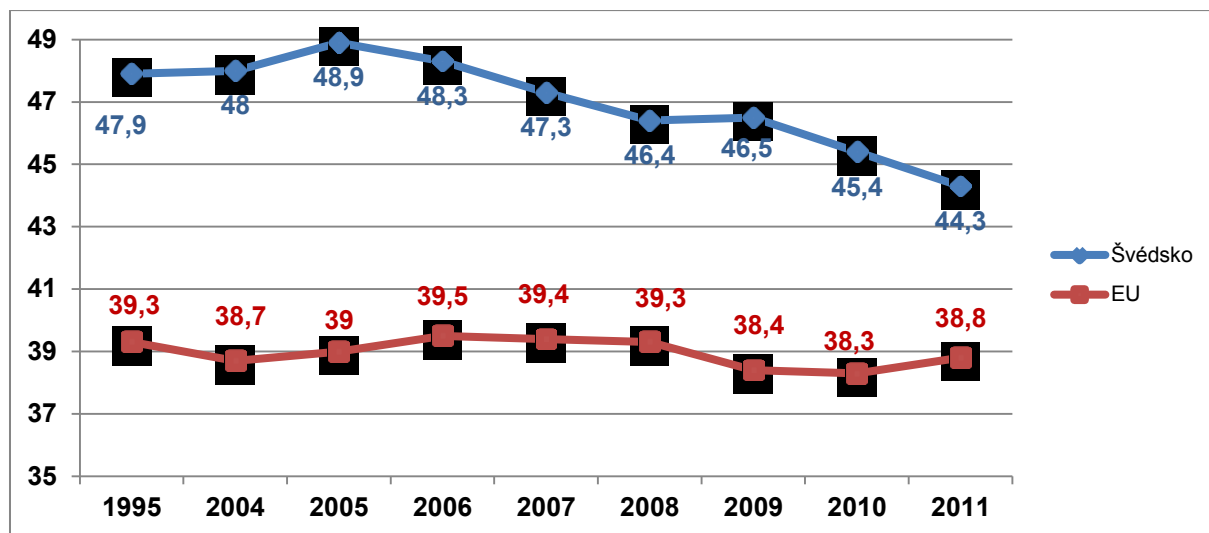
V současné době je Švédsko považováno za stát s rozvinutou ekonomikou, s vysokou životní úrovní svých obyvatel a se štědrým sociálním systémem, díky čemuž se může řadit mezi státy blahobytu. Státní aparát je zde zodpovědný za poskytování značného množství veřejných služeb obyvatelstvu, které souvisí mj. s výchovou dětí, pracovním trhem, péčí o nemocné a důchodce, sociálním zabezpečením nebo s ochranou životního prostředí. Přestože v 90. letech 20. století došlo k významné redukci výše transferů poskytovaných občanům v rámci státu blahobytu, i nadále je zajištění širokého spektra veřejných služeb náročné zejména na finanční prostředky, jenž stát získává prostřednictvím daní.

V předcházejících odstavcích bylo zmíněno, že k měření daňového zatížení ekonomiky se používá daňová kvóta. Tento ukazatel má řadu nevýhod vyplývajících především z jeho konstrukce, avšak pro mezinárodní komparaci se používá nejčastěji. Z praktického hlediska lze daňovou kvótu členit na jednoduchou a složenou. Jednoduchá daňová kvóta zahrnuje pouze ty příjmy veřejných rozpočtů, které obsahují všechny znaky daně a zároveň mají pojem

„daň“ ve svém názvu. **Složená daňová kvóta** vyjadřuje podíl všech daní a příspěvků na sociální a zdravotní pojištění k HDP, proto má větší vypovídací schopnost a v následující části práce je jí věnována větší pozornost (Kotlán, 2010).

Z Grafu 4.1 je viditelný výrazně nadprůměrný vývoj složené daňové kvóty ve Švédsku v porovnání s průměrem členských zemí EU a to po celé sledované období. Nicméně je možné konstatovat, že tento rozdíl se v průběhu let značně snižuje. Ještě v roce 1995 bylo rozmezí mezi složenou daňovou kvótou Švédska a státy EU 8,6 p. b. V roce 2011 je tato hodnota ve sledované zemi pouze o 5,5 p. b. vyšší v porovnání s průměrem zemí EU. Z Grafu 4.1 je rovněž patrná převládající klesající tendence vývoje tohoto ukazatele ve Švédsku. Ještě před schválením daňové reformy v roce 1989 dosáhla složená daňová kvóta svého maxima ve výši 56,3 % HDP, přičemž v následujících letech se rapidně snižovala až na 47,9 % HDP v roce 1995 (European Commission, 2000). Poslední naměřená hodnota tohoto ukazatele v roce 2011 i nadále potvrzuje její klesající trend. Přes tuto skutečnost však stále patří daňové zatížení Švédska mezi nejvyšší v rámci zemí EU. Vyšší daňové zatížení dle tohoto ukazatele má pouze Dánsko s hodnotou 47,7 % HDP.

Graf 4.1 Vývoj složené daňové kvóty ve Švédsku a v EU v letech 1995 - 2011, v % HDP¹⁴

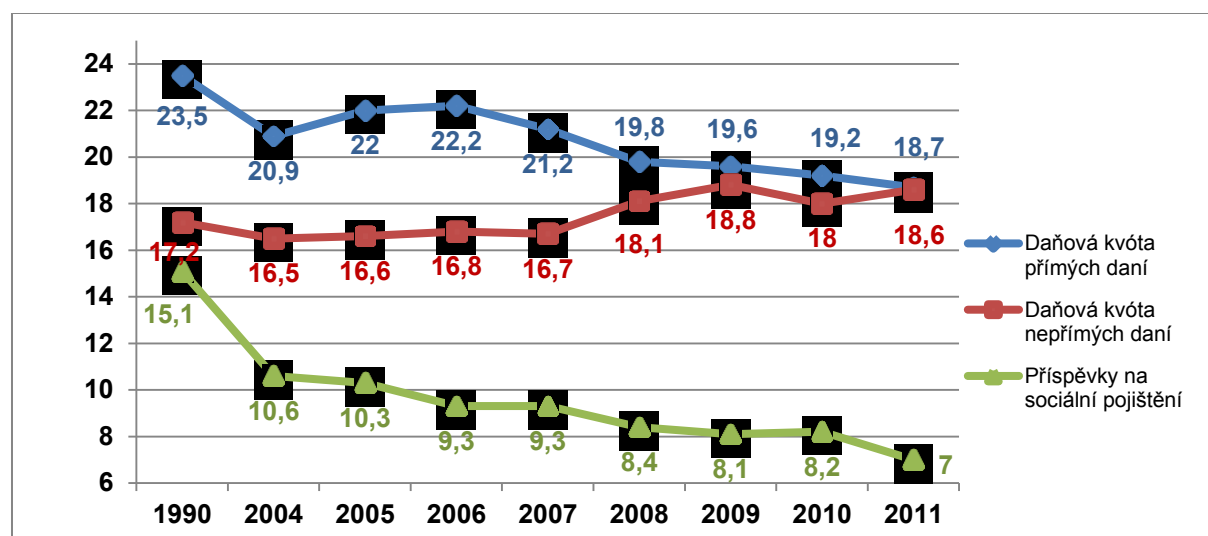
Zdroj: European Commission (2013), vlastní úprava.

¹⁴ Rok 1995 je stanoven jako výchozí z důvodu dostupnosti sledovaných dat pro průměr zemí EU.

Analýzu složené daňové kvóty je vhodné rozšířit o vývoj jejich jednotlivých komponent, kterými jsou odvody na sociální zabezpečení a daně přímé či nepřímé. Detailnější **strukturu daňové kvóty** v letech 1990 – 2011 zobrazuje Graf 4.2. Ve sledovaném období je zřejmý klesající charakter daňové kvóty přímých daní, přičemž největší meziroční pokles byl zaznamenán v roce 1991. V důsledku přijetí daňové reformy, která výrazně snížila daňové zatížení subjektů podléhajících dani z příjmů, došlo k poklesu tohoto ukazatele o 3,5 p. b., na 20 % HDP. Od té doby převládá spíše klesající tendence podílu přímých daní na HDP, přičemž na konci sledovaného období je zaznamenána nejnižší hodnota ve výši 18,7 % HDP. Stejně jako v předreformním období, také v současné době zaujímá největší podíl na daňové kvótě přímých daní osobní důchodová daň (v celkové výši 15 % HDP). To znamená, že i přes snahu vlády snižovat daňové zatížení v rámci této daně, se Švédsko stále řadí mezi státy s nejvyšším daňovým zatížením fyzických osob. Na druhou stranu daň z příjmů korporací se na dílčí daňové kvótě přímých daní podílí pouhými 3,4 % HDP (European Commission, 2013).

Analýza daňové kvóty nepřímých daní dokazuje rostoucí trend vývoje tohoto ukazatele ve sledovaném období, což je v souladu s uplatňovaným trendem EU, který spočívá v přesouvání daňového břemene z daní přímých na nepřímé, jejichž dopad na ekonomickou aktivitu není tak značný. Největší podíl v rámci tohoto ukazatele zaujímá DPH (konkrétně 9,4 % HDP), jejíž základní sazba ve výši 25 % se řadí mezi nejvyšší v celé EU.

Graf 4.2 Vývoj dílčí daňové kvóty ve Švédsku v letech 1990 – 2011, v % HDP

Zdroj: European Commission (2000, 2013), vlastní úprava.

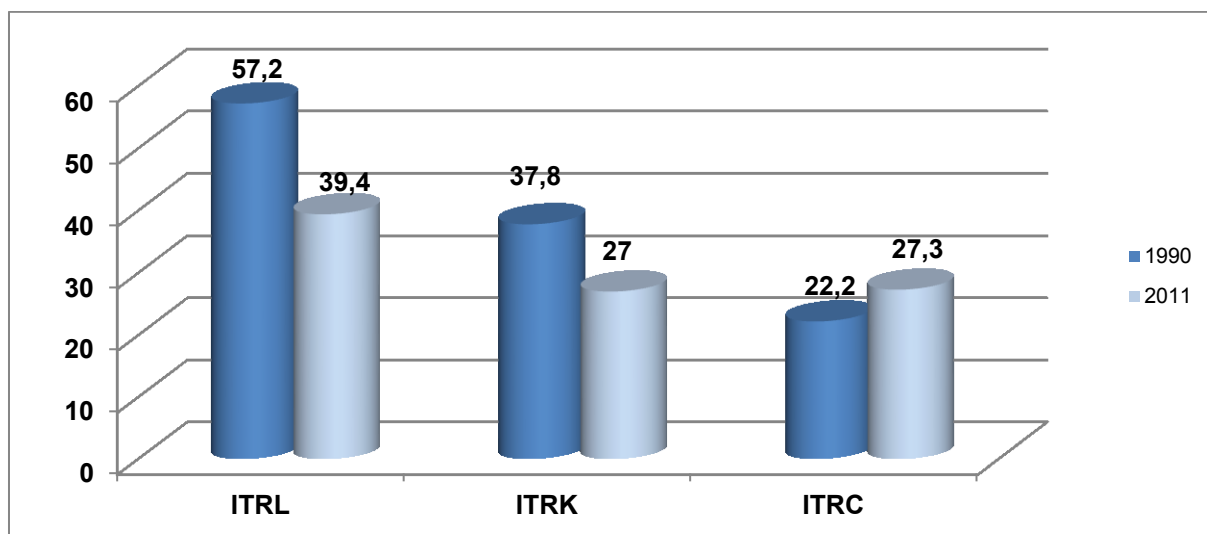
Souhrnně lze konstatovat, že vývoj dílčí daňové kvóty přímých i nepřímých daní je po celé sledované období nad hodnotou průměru zemí EU. Na druhou stranu vývoj podílu příspěvků na sociální zabezpečení k HDP se naopak pohybuje výrazně pod průměrem těchto zemí a od roku 1990 zaznamenává klesající charakter vývoje.

Příspěvky na sociální zabezpečení zde zahrnují pojistné placené zaměstnavatelem, zaměstnancem a OSVČ. Většinu příspěvků na sociální pojištění platí zaměstnavatelé (celkem 31,42 %), zaměstnanci se na platbě pojistného podílí ve výši 7 % a OSVČ hradí příspěvky na sociální pojištění z dosaženého příjmu z podnikání v celkové výši 28,97 % (European Commission, 2013). Procentuálně stanovená výše zmíněných komponentů dílčí daňové kvóty příspěvků na sociální pojištění se ve sledovaném období významně snižuje, což dokazuje již zmíněnou skutečnost, že velká část výdajů směřujících na sociální politiku země je hrazena především z osobní důchodové daně. Pokles příspěvků na sociální pojištění, které hradí zaměstnavatel za své zaměstnance, přispívá ke snižování nákladů na pracovní sílu, což má příznivý dopad na míru nezaměstnanosti, jelikož roste poptávka po práci. Navíc, celkové náklady práce mají významný vliv na rozhodování investorů ohledně alokace nových investičních projektů, což může vzhledem k jejich snižování představovat pro Švédsko určitou výhodu.

K alternativním ukazatelům daňového zatížení, které používá zejména Evropská komise, patří ukazatel **implicitních daňových sazeb**. S jeho pomocí lze vyjádřit dopad daní na ekonomické aktivity podle jejich funkcí – spotřeby (ITRC), práce (ITRL), kapitálu (ITRK). Implicitní daňové sazby tedy ukazují průměrné efektivní daňové zatížení různých druhů ekonomických příjmů či aktivit (Kotlán, 2010).

Graf 4.3 prokazuje značný rozdíl ve výši implicitních daňových sazeb ve Švédsku v roce 1990 a 2011. Tyto sazby zohledňují nejen statutární daňové sazby, ale také další aspekty daňového systému ovlivňující výši efektivně placené daně. Stávající model reformovaného státu blahobytu klade i nadále velký důraz na zdaňování jednotlivců, přestože se hodnota tohoto ukazatele oproti roku 1990 rapidně snížila z 57,2 % na 39,4 %. Již v předcházejících odstavcích zmíněná skutečnost, že nejvyšší implicitní zatížení je ve Švédsku uvaleno na práci, je tímto potvrzena. Nepatrný rozdíl je v současnosti vykazován mezi implicitní daňovou sazbou na kapitál a spotřebu, ovšem jejich vývojový trend v porovnání s předreformním obdobím je zcela opačný. Zatímco implicitní zdanění kapitálu zaznamenává výraznou klesající tendenci, implicitní zdanění spotřeby, kde probíhá proces harmonizace, se v souladu s trendem zemí EU zvyšuje.

Graf 4.3 Implicitní daňové sazby ve Švédsku v roce 1990 a 2011, v %

Zdroj: European Commission (2000, 2013), vlastní úprava.

Korporátní daň má své nezastupitelné místo ve většině vyspělých zemí světa, nicméně o vhodnosti zavádění této daně do daňových systémů jednotlivých států se vedou značné diskuze, jejichž podstatou je existence vnitrostátního dvojího zdanění. Význam této daně je ovšem nesporný, především z důvodu daňové konkurence mezi zeměmi, jelikož prostřednictvím snižování nominálních sazeb a současně zjednodušením její konstrukce, může země přilákat zahraniční investory a tím podpořit domácí ekonomiku. Zejména proto je současným trendem vyspělých zemí světa snižovat sazby daně z příjmů korporací a zároveň příslušnou legislativu zjednodušovat. Tuto snahu lze vyzorovat také ve švédském daňovém systému, kde v posledních letech dochází k poklesu sazby této daně o několik procentních bodů s cílem nalákat do země zahraniční kapitál a konkurovat tak svými daňovými podmínkami ostatním státům.¹⁵

Dalším ukazatelem k měření daňového zatížení, který má za úkol dokreslit postavení švédského daňového systému v porovnání se zeměmi OECD, je **World Taxation Index** (dále jen WTI). Tento ukazatel je složený jak z tvrdých, tak z měkkých dat, přičemž měření se týká 30 členských zemí OECD a Slovinska. Tento ukazatel se ve srovnání s daňovou kvótou jeví jako přesnější, jelikož zhodnocuje kromě kritéria daňové výnosnosti také další aspekty, mezi které patří administrativní náročnost, u DPH registrační povinnost a další. Před interpretací výsledků je důležité zmínit, že hodnoty tohoto indexu se pohybují v intervalu

¹⁵ Naposledy došlo ve Švédsku k poklesu lineární sazby daně z příjmů korporací o 4,3 p. b. na nynějších 22 % v roce 2013.

od 0 do 1, přičemž čím více se výsledná hodnota blíží k 1, tím je úroveň daňového zatížení vyšší a naopak (Kotlán, 2010). V Příloze III je zobrazeno pořadí zemí podle ukazatele WTI. Není překvapující, že v rámci sledovaných zemí vykazuje nejvyšší daňové zatížení ekonomických subjektů Švédsko s hodnotou indexu 0,69.

Švédsko se tak řadí nejen v porovnání se zeměmi EU, ale také OECD mezi státy s nejvyšší daňovou zátěží ekonomických subjektů. Oproti původnímu modelu státu blahobytu se však země zaměřuje na podporu daňové konkurence v oblasti korporátní daně a nastavení daňového systému takovým způsobem, který ekonomickou aktivitu nepodrývá, nýbrž podněcuje. Současný švédský model sociálního státu je velmi náročný na finanční prostředky, nicméně zaznamenává viditelné výsledky. Přestože země vykazuje jedno z nejvyšších daňových zatížení, společensky se jedná o zátěž přijatelnou, vyváženou tím, že podstatná část daňového výnosu je redistribuována zpět napříč všemi vrstvami obyvatelstva v podobě transferů a poskytovaných veřejných služeb. To vše je navíc umocněno existencí kultury konsensu a pocitu spoluúčasti občanů na životě společnosti, který nelze najít nikde jinde na světě (Steiger, 2005). Na rozdíl od starého modelu sociálního státu, v němž lidé platili vyšší daně a dostávali na oplátku velké množství sociálních služeb a objemné transfery, nový model v zásadě zachovává většinu služeb, na druhou stranu však snižuje daně a redukuje transfery domácnostem, jak bylo dokázáno v předchozí podkapitole týkající se reformy veřejných financí.

4.2.2 Fiskální omezitelnost

Švédsko, se spolu s ostatními státy EU, zavázalo přijmout a respektovat určité zásady týkající se stavu veřejných financí zakotvené v Maastrichtské smlouvě z roku 1993, které byly později posíleny Paktem stability a růstu. Z právního hlediska je Pakt považován za technické upřesnění ustanovení Maastrichtské smlouvy zakazující členským státům EU hospodařit s nadměrnými rozpočtovými schodky. Tento nástroj koordinace národních fiskálních politik je závazný pro všechny členské státy, tedy nikoli pouze pro členy eurozóny (Dědek, 2013).¹⁶ Těchto cílů je v členských zemích dosahováno pomocí různých fiskálních nástrojů. Některé státy reagovaly na tuto povinnost zavedením zásadních institucionálních reforem, konsolidací dluhu nebo zavedením poměrně jednoduchých numerických omezení na výdajových stranách

¹⁶ Ovšem některá jeho opatření, především v oblasti sankcí, se vztahují pouze na členské státy eurozóny.

rozpočtů. V této části práce jsou přiblížena konkrétní opatření švédské vlády vedoucí k udržení vyrovnaného či přebytkového rozpočtu.

Jak již bylo uvedeno v předchozích odstavcích týkajících se konsolidace veřejných financí, nejvyšší hodnoty státního dluhu a veřejného deficitu, které vykazovaly až dvouciferných hodnot, bylo dosaženo v první polovině 90. let 20. století. Vláda reagovala na špatnou situaci veřejných financí zavedením závazných fiskálních předpisů, které představovaly určitý pokus o kombinaci institucionálních a numerických fiskálních pravidel. V prvé řadě se rozpočtová procedura stala více centralizovaná, jelikož došlo k posílení pozice vlády při jeho sestavování a změnila se institucionální stránka rozpočtového procesu (Hallerberg, 2004). Na druhou stranu numerická fiskální pravidla byla zavedena v roce 1997 a spočívala v nutnosti dlouhodobě dosahovat během hospodářského cyklu v průměru 2% přebytek veřejných rozpočtů (vzhledem k HDP) za předpokladu, že ekonomika je na své potenciální úrovni. Při hospodářském poklesu tak může přebytek vykazovat hodnotu nižší než 2 % HDP a naopak při hospodářském oživení by mělo být dosaženo vyššího přebytku veřejných rozpočtů. Existuje tedy značný prostor pro provádění flexibilní fiskální politiky, kdy mírný přebytek podporuje působení automatických stabilizátorů a tím pádem také dodržení nastavených kritérií i v období hospodářského útlumu (Government Offices of Sweden, 2001). Další fiskální pravidlo souvisí s povinností místních vlád udržovat vyrovnanou rozpočtovou bilanci a v případě vzniku deficitu musí přijmout opatření, která rozpočet nejpozději do dvou let opětovně vyrovná (Claeys, 2008).

Švédská hospodářská politika byla po strmé recesi počátku 90. let 20. století po dobu několika let podstatně svázána za účelem snížení deficitu veřejných financí, jenž se z důvodu krize a rostoucí nezaměstnanosti značně prohluboval. Ovšem tato svázanost nezabránila švédské ekonomice postupné zotavení, k čemuž jí dopomohlo také přijetí rozsáhlých a správně cílených opatření na straně nabídky.

Švédsko vykazuje přebytek vládního rozpočtu již od roku 1998 s výjimkou let 2002 a 2003, kdy byl v důsledku hospodářského zpomalení zaznamenán deficit, který však nedosahoval takových hodnot jako v 90. letech 20. století (viz Tabulka 4.3). Přebytek hospodaření veřejného sektoru byl zaznamenán až do roku 2009, kdy se ve Švédsku stejně jako ve světě projevila světová ekonomická krize, což se promítlo do vzniku 1% vládního deficitu.

Zlepšení komparativní pozice zajistil Švédsku také pokles vládního dluhu dokonce pod hranici nominálního konvergenčního kritéria stanoveného na 60 % HDP. Jak ukazuje

Tabulka 4.3, klesající tendence tohoto ukazatele je patrná téměř po celé sledované období, kdy v roce 2011 dosáhl hodnoty 38,7 % HDP. Vládní dluh země se v předkrizovém období snižoval, čímž se vytvářely rezervy pro následnou sestupnou fázi hospodářského cyklu.

Tabulka 4.3 Vývoj vládního deficitu a dluhu Švédska v letech 2001 – 2011, v % HDP

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Vládní deficit	1,6	-1,5	-1,3	0,4	1,9	2,2	3,6	2,2	-1	-0,1	0,1
Vládní dluh	54,7	52,5	51,6	50,4	50,5	45,3	40,2	38,8	42,5	39,5	38,7

Zdroj: OECD (2013a), OECD Factbook (2013), vlastní úprava.

Základem současné fiskální politiky Švédska je i nadále dodržování výdajových stropů stanovených na tříleté období, přičemž tyto limity nejsou neměnné. V případě nepředvídatelného růstu výdajů v důsledku cyklického vývoje ekonomiky zde totiž existuje určité tolerantní rozpětí, které dovoluje výdajové stropy přizpůsobovat aktuální situaci. Místní samosprávy však musí stále udržovat své rozpočty vyrovnané a v případě vzniku deficitu mají povinnost je nejpozději do dvou let navrátit na žádoucí úroveň. Naproti tomu, určitou změnou je stanovení přebytku rozpočtové bilance během hospodářského cyklu, který musí činit v průměru 1 % HDP (oproti předchozích 2 % HDP). Toto pravidlo fiskální politiky platné od roku 2000 se stalo jednou ze silných stránek Švédska v průběhu ekonomické krize, kterou byla země zasažena v letech 2008 a 2009. Zdravé veřejné finance poskytovaly prostředky pro přijetí fiskálních opatření vedoucích ke stimulaci ekonomiky bez nutnosti vzniku dlouhodobých fiskálních problémů (Fiscal Policy Council, 2013).

Souhrnně lze konstatovat, že v porovnání s obdobím hospodářského útlumu 90. let 20. století vykazuje Švédsko nemalou míru odolnosti vůči negativním vlivům krizových situací, k nimž ve světovém hospodářství docházelo v posledních letech. Na tomto výsledku se podílí více faktorů. Jedním z nich je nesporně obezřetné a flexibilní nastavení makroekonomických politik orientovaných na měnový a fiskální vývoj v růstové, ale také klesající fázi hospodářského cyklu. Na rozdíl od předreformního období se fiskální politika zaměřuje především na dlouhodobou udržitelnost veřejných financí, která by měla být v souladu s cyklickým vývojem ekonomiky a přispívat k udržitelnému hospodářskému růstu a k vysoké úrovni zaměstnanosti. V případě běžných poptávkových šoků provádí stabilizaci, jak inflace, tak poptávky v ekonomice, monetární politika. Vláda přijímá diskreční opatření

pouze výjimečně a omezuje se na proticyklickou fiskální politiku prostřednictvím automatických stabilizátorů.

4.3 Změny ve výši a struktuře veřejných výdajů

Následující část práce se zaměřuje na analýzu významu sektoru vládních institucí¹⁷ v hospodářství, který lze měřit podílem celkových veřejných příjmů a výdajů na HDP. Tabulka 4.4 zachycuje průměrné hodnoty příjmů a výdajů veřejného sektoru ve Švédsku vždy za šestileté období od roku 1995 do roku 2012. Rok 1995 je zvolen jako výchozí z důvodu dostupnosti sledovaných ukazatelů pro průměr členských států EU ve statistikách Eurostatu. Z Tabulky 4.4 je viditelná výrazně nadprůměrná pozice příjmů i výdajů Švédska v porovnání s průměrem zemí EU po celé hodnocené období. Největší položky příjmů vládních institucí představují ve Švédsku daně a sociální příspěvky.

V předchozí kapitole bylo dokázáno, že k výraznému nárůstu veřejných výdajů došlo v průběhu 60. let 20. století, přičemž v následujících dvaceti letech se více než zdvojnásobily a svého vrcholu dosáhly v roce 1993. V důsledku přijetí opatření, vedoucích ke konsolidaci veřejných financí, došlo v následujícím roce 1994 k redukci těchto výdajů v poměru k HDP. V roce 2012 jejich výše dosahovala 52 % HDP, což představovalo v porovnání s rokem 1993 pokles o více než 18 p. b. Přes výrazné snížení hodnoty výdajů ve Švédsku se stále řadí po Dánsku, Francii, Finsku a Belgii mezi nejvyšší v rámci zemí OECD.

Tabulka 4.4 Veřejné příjmy a výdaje ve Švédsku a v EU, v % HDP

	1995 - 2000	2001 - 2006	2007 - 2012
Veřejné výdaje Švédska	60,1	54,4	52,2
Veřejné výdaje EU	48,1	46,6	48,8
Veřejné příjmy Švédska	58,9	55,0	53,2
Veřejné příjmy EU	45,3	44,2	44,6

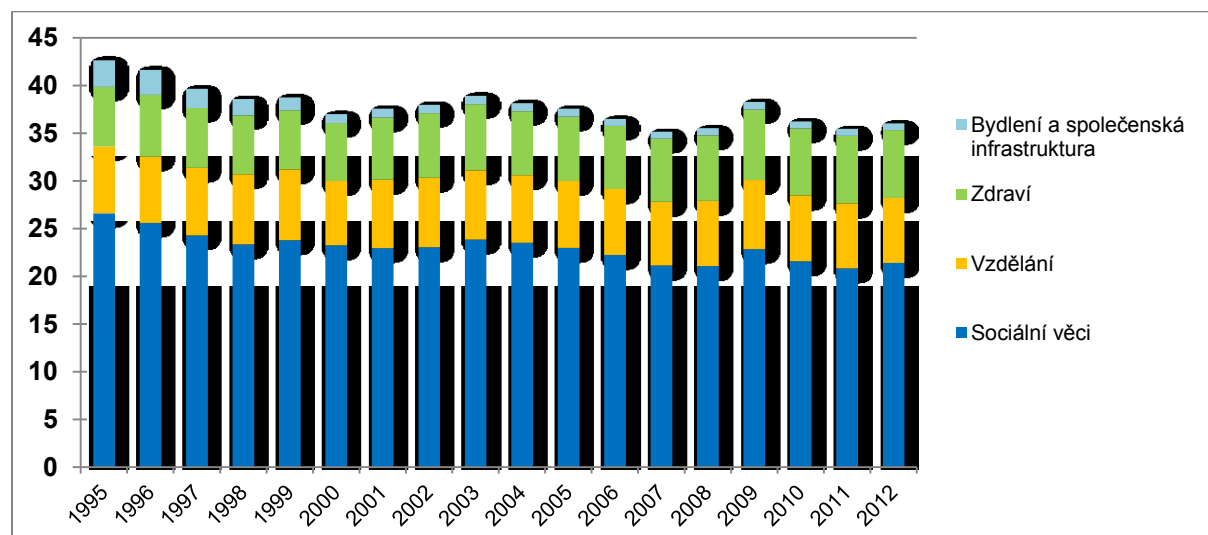
Zdroj: Eurostat (2014a), vlastní výpočty a úprava.
(Průměry za jednotlivá období)

¹⁷ Sektor vládních institucí v sobě zahrnuje čtyři subsektory: ústřední, případně národní vládní instituce, místní vládní instituce a fondy sociálního zabezpečení.

Pro analýzu složení vládních výdajů spojených se zabezpečením blahobytu ve společnosti je zvolena mezinárodní klasifikace rozdělující tyto výdaje dle jednotlivých funkcí vládních institucí (COFOG). Jako výdaje směřující k financování státu blahobytu jsou považovány výdaje na sociální ochranu, vzdělávání, zdraví, bydlení a veřejnou infrastrukturu. Výdaje plynoucí na sociální ochranu obyvatel tvoří dle Grafu 4.4 v letech 1995 až 2012 největší podíl na celkových vládních výdajích, což odráží relativně štědré dávky pro rodiny s dětmi, nezaměstnané, nemocné či osoby zdravotně tělesně postižené. Z Grafu 4.4 je taktéž viditelné, že se výše těchto výdajů pohybuje v souladu s ekonomickým cyklem. Nejvyšších hodnot tudíž dosahovaly v období ekonomické recese, což souvisí s působením automatických stabilizátorů, které používá fiskální politika ke zmírnění výkyvů hospodářského cyklu. Přestože se v porovnání s rokem 1995 celkové výdaje sociální povahy ve Švédsku snížily z 26 % HDP na nynějších 21 % HDP, i nadále patří po Dánsku, Finsku a Francii, mezi nejvyšší v rámci zemí OECD.

Výdaje na vzdělání taktéž zaznamenaly ve sledovaných letech mírnou klesající tendenci. Na druhou stranu švédská vláda věnovala oproti roku 1995 větší podíl finančních prostředků na programy ochrany zdraví obyvatelstva.

Graf 4.4 Výdaje na stát blahobytu ve Švédsku v letech 1995 – 2012, v % HDP

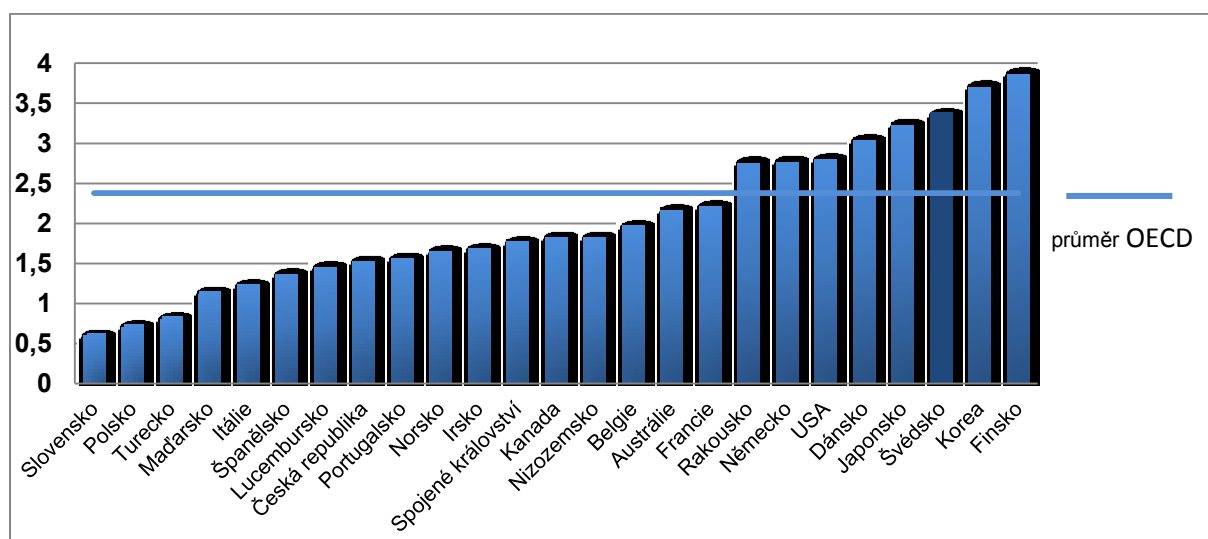
Zdroj: Eurostat (2014b), vlastní úprava.

Analýza výše a struktury vládních výdajů dokázala, že v první polovině 90. let 20. století docházelo ke snižování celkových výdajů v poměru k HDP, což bylo v souladu s uplatňovanou reformou veřejných financí, která měla zajistit jejich dlouhodobou

udržitelnost. Během sledovaného období se postupně redukovaly některé výdaje sociálního charakteru, aniž by došlo ke změně ve struktuře výdajů na stát blahobytu a k zásadnímu odklonu od původní koncepce švédského modelu.

Ve srovnání s původním modelem švédského státu blahobytu dochází v současné době k rozvoji komplexních programů vedoucích k zajištění střednědobého růstu, které se zaměřují především na podporu inovační strategie v oblasti vědy a výzkumu. Země se tudíž dlouhodobě pohybuje na nejvyšších příčkách žebříčku výdajů na výzkum a vývoj vztažených k HDP (viz Graf 4.5). Mezinárodní srovnání výdajů na výzkum a vývoj ukazuje, že do této oblasti země investuje po Finsku a Korei nejvíce z členských zemí OECD¹⁸. Švédsko v roce 2011 vydávalo přibližně 3,4 % HDP na podporu vědy a výzkumu, což představuje v porovnání s rokem 1981 navýšení o 1,2 p. b. (Eurostat, 2013). Velmi příznivé podmínky pro podporu výzkumu a vývoje jsou umocněny dostatečnou nabídkou kvalifikované pracovní síly, která souvisí s koncepčně rozvíjeným a vládou velmi podporovaným vzdělávacím systémem (Karpová, 2006).

Graf 4.5 Pořadí zemí OECD dle velikosti výdajů na výzkum a vývoj v roce 2010, v % HDP

Zdroj: OECD (2013c), vlastní úprava.

Výzkum a vývoj je považován za důležitý faktor vedoucí k udržení konkurenceschopnosti země, i proto jsou opatření švédské vlády směřována k posilování rostoucího trendu výdajů plynoucích do této oblasti. Investice do výzkumu a vývoje budou postupně navýšeny

¹⁸ Z důvodu nedostupnosti sledovaných údajů byl z analýzy vyloučen Nový Zéland, Island, Mexiko, Švýcarsko a Řecko.

o celkem 4 mld. SEK v období od roku 2013 – 2016 s cílem vytvořit vhodné podmínky pro vývoj nových výrobků, které by mohly podpořit lepší konkurenceschopnost švédské produkce na zahraničních trzích. Vláda si uvědomuje, že investice do výzkumu a vývoje musí být na ekonomicky efektivní úrovni, z tohoto důvodu jsou stimulační opatření pravidelně přezkoumávána a revidována. Dochází zde k podpoře nejen velkých průmyslových společností zabývajících se výzkumem a vývojem, ale také relativně menších podniků, které jsou poté zvýhodněny řadou daňových úlev (Ministry of Finance, 2013).

Index globální konkurenceschopnosti je každoročně sestavován Světovým ekonomickým fórem, který hodnotí země celého světa pomocí dvanácti pilířů konkurenceschopnosti považovaných za nejdůležitější faktory vedoucí ke zvyšování produktivity zemí. Přestože došlo v letech 2013 – 2014 ke snížení hodnoty tohoto ukazatele pro Švédsko oproti předcházejícímu období, i nadále se řadí mezi 6 zemí (z celkového počtu 148 států), které se pravidelně v rámci tohoto ukazatele objevují na předních místech. Celkový pokles hodnoty indexu byl způsoben zhoršením situace téměř ve všech hodnocených oblastech s výjimkou pilířů zohledňujících efektivitu trhu práce, rozvoj finančního trhu a velikost trhu, jejichž hodnota oproti předchozímu roku vzrostla.

Nejlepšího výsledku Švédsko dosáhlo v rámci 9. pilíře, který zohledňuje technologickou připravenost země, kde pravidelně zaujímá první pozici ze všech sledovaných států. Ukazatelé v tomto pilíři hodnotí nejen přístup firem k informačním a telekomunikačním technologiím a jejich využití ve výrobním procesu, ale také přímé zahraniční investice, které jsou pokládány za důležitý faktor vedoucí k transferu nových technologií. V rámci 11. pilíře, zohledňujícího především sofistikovanost podnikatelských aktivit, se Švédsko řadí na 7. pozici. Tento ukazatel hodnotí vznik a rozvoj klastrů, vyspělost výrobního procesu, rozsah marketingu a další. Nelze opomenout také umístění země v posledním pilíři s názvem Inovace, kde Švédsko zaujalo 6. místo. Tento ukazatel se zaměřuje zejména na investice do výzkumu a vývoje plynoucí především ze strany soukromého sektoru, spolupráci univerzit s výzkumnými institucemi a s podnikovou sférou, přičemž neopomíná ani kvalitu vědeckovýzkumných ústavů (World Economic Forum, 2013).

Švédská hospodářská politika prosazovala v poválečném období značné zásahy státu do mzdové politiky, jejichž cílem bylo dosažení stejné výše mezd za stejnou práci. Snižování mzdového diferenciálu zvýhodňovalo velké koncerny a naopak znevýhodňovalo malé podniky, což mělo vliv na celkovou strukturu švédského hospodářství. Nepřímo však docházelo k podněcování firem k inovacím, jelikož podniky se stejnou výší mzdových

nákladů byly nuceny si mezi sebou konkurovat pouze zvyšováním své produktivity, jelikož snižování vyplácených mezd nebylo možné. Na druhou stranu však docházelo k zániku podniků, které nebyly schopny svou výrobu inovovat, což vedlo k značné závislosti výkonnosti švédského hospodářství na několika velkých společnostech. Tento systém nebyl udržitelný také z důvodu pozdějšího prosazování stejné mzdy za jakoukoli práci iniciované ze strany odborů, které zvýšilo tlak na růst mezd, neboť firmy potřebovaly výkonnější zaměstnance nějakým způsobem ohodnotit. Výsledkem byla vysoká inflace způsobená mzdovým růstem v kombinaci s expanzivní fiskální politikou.

Přístup k hospodářské politice v tomto období se od soudobého modelu odlišoval také značnými dotacemi plynoucími podnikům ve vlastnictví státu, které operovaly v tradičních sektorech průmyslu. Finanční prostředky byly tímto odčerpávány z rozvíjejících se oborů hospodářství do méně efektivních oblastí, tudíž nedocházelo k podpoře inovačních tendencí.

Po změně vlastnické struktury těchto podniků v průběhu 90. let 20. století byly nuceny se náhle přizpůsobit konkurenci domácích, ale také zahraničních soukromých společností bez pomoci státních subvencí. Nejen z tohoto důvodu je důležitým charakteristickým rysem nového přístupu k hospodářské politice ve Švédsku zejména rostoucí spolupráce firem a dalších institucí různých typů a velikostí, která vede ke zlepšení produktivity a konkurenceschopnosti na regionální, státní a potažmo i na celosvětové úrovni.

V současném globalizovaném světě jsou zejména malé a střední podniky znevýhodňovány velkými, často nadnárodními, firmami využívajícími úspor z rozsahu. Za určitých okolností může pro ně spolupráce s jinými malými, středními či velkými společnostmi, s institucemi vzdělávacími či vědeckovýzkumnými, představovat značnou výhodu vedoucí ke zvýšení konkurenční schopnosti těchto firem (Pavelková a kol., 2009).

Švédsko v současné době patří k zemím, které podporují nejen vznik a vývoj klastrů¹⁹, ale také jejich propojení s místními univerzitami prostřednictvím různých finančních schémat. Vláda dohlíží na to, aby univerzity připravovaly absolventy na pracovní pozice, které korespondují s aktuálními potřebami průmyslu a zároveň finančně podporuje výzkum jak na těchto univerzitách, tak v podnicích. Univerzity s významnou vědeckou základnou, jejichž zaměření je v souladu s potřebami místních klastrů mohou očekávat značné výhody ze svého

¹⁹ Agentura Czechinvest (2014) definuje klastry jako „*geograficky koncentrované seskupení nezávislých firem a přidružených institucí, které si navzájem konkurují, ale také kooperují a jejichž vzájemné vazby mají potenciál k upevnění a zvýšení jejich konkurenceschopnosti*“.

zapojení v klastrové iniciativě. Jako hlavní přínos spolupráce se skupinou společností ve specializovaných sektorech lze považovat zlepšení znalostí a porozumění podnikatelským postupům a potřebám, což vede k lepší připravenosti absolventů pro průmysl a k lepšímu uzpůsobení studijních plánů (Ketels, 2009). Zakládání regionálních klastrů má pozitivní vliv na inovace a konkurenceschopnost, vytváření dovedností a získávání nových informací, růst a dlouhodobou podnikatelskou dynamiku v zemi (Czechinvest, 2007).

4.4 Dílčí závěr

Nepříznivý hospodářský vývoj, který Švédsko provázel v 90. letech 20. století, vedl vládu k přijetí řady tržních reforem, jejichž úkolem bylo především opětovně přivést ekonomiku na její růstovou trajektorii. Středopravicová vláda se snažila vyřešit demotivační působení progresivního zdanění osobních příjmů a vysokého daňového zatížení korporátní daně přijetím daňové reformy v roce 1991, která skutečně snížila nadměrné daňové břemeno a omezila prostor pro daňové úniky. Ačkoli si schválená reforma kladla za cíl zachování výše daňových příjmů do veřejných rozpočtů, vykompenzovat jejich pokles zvýšením příjmů z nepřímých daní se jí nepodařilo a země začala v dalších letech vykazovat deficit veřejných financí. Zároveň, v krizovém období vedly rostoucí náklady na stát blahobytu k neustálému růstu vládního dluhu. Přijetí rozsáhlého programu, jehož podstatou bylo dosažení dlouhodobě udržitelného vývoje veřejných financí, bylo nezbytné.

Švédská vláda v současné době považuje ekonomické výkyvy za cestu vedoucí ke snížení blahobytu ve společnosti, jelikož vždy existuje riziko, že zvýšená míra nezaměstnanosti a nižší produktivita se stanou dlouhodobou záležitostí. Hlavním cílem fiskální politiky je proto přijímat opatření vedoucí k zajištění udržitelného hospodářského růstu a vysoké míry zaměstnanosti pro vytvoření co možná nejvyšší úrovně blahobytu ve společnosti. Mezi hlavní priority vlády patří rovněž podpora investiční aktivity vytvořením příznivého podnikatelského prostředí, ale také růst produktivity pomocí podpory výzkumu, inovací a vzdělávání. Švédsko se tak v nynější době ubírá cestou vedoucí ke zvýšení celkové flexibility, která jí zajistí lepší přizpůsobení se změnám současného globalizovaného světa.

Během posledních dvou desetiletí provádí země aktivní politiku na podporu vědeckovýzkumné základny na univerzitách a jejich propojení s místními klastry, což má pozitivní vliv na zvyšování konkurenceschopnosti odvětví nejen v jednotlivých v regionech, ale také v celém hospodářství.

5 Závěr

Základní charakteristické rysy švédského hospodářského a sociálního systému se v průběhu času významně měnily. Důkazem může být rychlý hospodářský rozvoj umožněný pozdním nástupem procesu industrializace v zemi a následné zařazení Švédska mezi nejvyspělejší státy světa. Hlavní atributy švédského modelu sociálního státu byly položeny ve 30. letech 20. století, kdy byla zvolena sociálně-demokratická strana, která tímto započala mimořádnou, více než čtyřicetiletou, éru nadvlády v této zemi. Základem provádění hospodářské politiky byla v té době stabilizační politika snažící se o vyrovnaný hospodářský růst, plnou zaměstnanost a cenovou stabilitu.

Krátce po druhé světové válce se švédská vláda začala řídit doporučeními vytvořenými dvěma odborářskými ekonomy, jejichž podstatou byla restriktivní monetární a fiskální politika, vysoká míra zdanění ekonomických subjektů, kolektivní vyjednávání a aktivní politika na trhu práce. Rostoucí sociální stát byl dotvořen na konci 60. let minulého století, kdy se základním stavebním prvkem stalo sociální pojištění. V této době začala ekonomická situace ve Švédsku vykazovat první signály vznikajících problémů. Mimořádně příznivé hospodářské výsledky byly vystřídány postupným snižováním celkové ekonomické výkonnosti, což zpochybňovalo úspěšnost švédského modelu. V důsledku štědrého nastavení státu blahobytu se celkové výdaje veřejného sektoru vyšplhaly až na 66 % HDP v roce 1983, což bylo výrazně nad průměrem zemí OECD. Zhoršování hospodářské aktivity země vyvrcholilo v 90. letech 20. století, přičemž jeho příčiny lze hledat v mnoha oblastech. Mezi nejvýznamnější se řadí vysoká nákladnost sociálního státu převyšující možnosti veřejných rozpočtů, vysoké daňové zatížení demotivující ekonomické subjekty a v neposlední řadě také nastavení sociálních dávek. Ke vzniku problémů švédského modelu značně přispěla také nevhodná opatření hospodářské politiky země.

Analýza Lafferovy křivky pro Švédsko potvrdila nadměrné daňové břemeno uvalované na ekonomické subjekty koncem 70. a 80. let minulého století, neboť se průměrná efektivní mezní sazba osobní důchodové daně pohybovala na pravé straně Lafferovy křivky, již po překročení její 70% výše. Na základě této analýzy bylo zformulováno doporučení pro švédskou vládu, jehož podstatou bylo snížení daňového zatížení vedoucí k oživení hospodářství země a omezení nabídky práce v šedé ekonomice.

Vláda reagovala na vzniklé problémy sestavením řady tržních reforem. V první řadě byla přijata daňová reforma, která vedla ke snížení daňového zatížení zejména osobní důchodové

daně a daně z příjmů korporací s cílem omezit daňové úniky a vyhýbání se zdanění přesunem zisků do zemí s příznivějším daňovým prostředím nebo odchodem do šedé ekonomiky. Následný nižší daňový výběr plynoucí z přímých daní nebyl dostatečně vykompenzován zvýšením sazeb daní nepřímých, tudíž se veřejné finance propadly v dalších letech do deficitu. Vládnímu konsolidačnímu programu se ovšem podařilo, díky přísné fiskální disciplíně, prohlubující se deficit odstranit a zároveň postupně snižovat výši státního dluhu.

Cílem diplomové práce bylo, na základě analyticko - syntetické a deskriptivní metody, prozkoumat základní pilíře, na kterých je postaven švédský model hospodářské politiky od počátku 30. let 20. století až do současnosti a následně poukázat na vliv změn v přístupu ke státu blahobytu na stabilitu švédské ekonomiky.

Jelikož je švédský model sociálního státu ve společnosti hluboce zakořeněn, jeho následná modifikace se týkala pouze těch aspektů, které podrývaly cestu k ekonomické prosperitě a k zabezpečení důstojných životních podmínek občanů. Pro splnění stanoveného cíle byly analyzovány především změny v oblasti fiskální politiky a daňového zatížení, jejichž demotivační nastavení bylo jedním z hlavních důvodů vedoucích k přehodnocení původních myšlenek švédského modelu.

Celkové daňové zatížení ekonomických subjektů bylo hodnoceno na základě vývoje složené daňové kvóty a jejich jednotlivých komponentů. Ve vývoji prvního ukazatele byla patrná převládající klesající tendence zejména od roku 1991, kdy došlo ke schválení zmíněné daňové reformy. Přestože je v posledních letech i nadále vykázován snižující se trend tohoto ukazatele, daňové zatížení stále patří mezi nejvyšší v rámci zemí EU. Podobný charakter vývoje zaznamenala také dílčí daňová kvóta přímých daní, na které se největší měrou podílela, a stále podílí, osobní důchodová daň. Na druhou stranu podíl daně z příjmů korporací na daňové kvótě přímých daní je výrazně nižší.

Daňová kvóta nepřímých daní měla v souladu s uplatňovaným trendem v zemích EU, kde dochází k přesunu daňového břemene z daní přímých na nepřímé, rostoucí charakter. Tato tendence byla potvrzena také v analýze implicitních daňových sazeb na spotřebu, které se oproti roku 1990, jako jediné zvýšily. Implicitní zdanění kapitálu se v průběhu sledovaných let výrazně snížilo, což dokazuje snahu švédské vlády podporovat konkurenci v rámci korporátní daně s cílem nalákat do země zahraniční investice a zvýšit tak celkovou konkurenceschopnost země. Určitou výhodu je možné najít také ve vývoji příspěvků na sociální zabezpečení, na jejichž úhradě se podílí zejména zaměstnavatel. Jejich současný klesající trend tak přispívá ke snižování nákladů práce, což může významně ovlivnit

rozhodování investorů ohledně alokace nových investičních projektů a následně také míru nezaměstnanosti v zemi.

Základní rámec švédské fiskální politiky se skládá z několika pravidel, jejichž postupné zavádění v průběhu krizového období 90. let 20. století Švédsku zajistilo dlouhodobou udržitelnost veřejných financí spolu se značnou mírou odolnosti vůči krizovým situacím, ke kterým ve světovém hospodářství v posledních letech docházelo. Na rozdíl od předreformního období se švédská vláda zaměřuje na omezitelné a flexibilní nastavení hospodářské politiky orientované na měnový a fiskální vývoj v růstové i klesající fázi hospodářského cyklu. Výjimečně dobrý stav veřejných financí v průběhu globální ekonomické krize, který poskytoval zdroje pro přijetí fiskálních opatření ke stimulaci ekonomické aktivity bez vzniku dlouhodobějších fiskálních problémů, je toho důkazem.

Ve srovnání s původním modelem se Švédsko zaměřuje na rozvoj komplexních programů vedoucích k zajištění střednědobého růstu, jejichž podstatou jsou především investice do oblasti výzkumu a vývoje, které jsou umocněny dostatečnou nabídkou vysoce kvalifikované pracovní síly související s vládou velmi podporovaným, vzdělávacím systémem. Výzkum a vývoj je považován za důležitý faktor vedoucí k udržení konkurenceschopnosti, také proto se země objevuje, z hlediska objemu výdajů směřujících na tuto oblast, na předních příčkách.

Přístup švédské vlády v předreformním období se od soudobého modelu odlišoval také značnými dotacemi plynoucími podnikům ve vlastnictví státu, čímž docházelo k podpoře mnoha nekonkurenceschopných odvětví a ke snižování podnětů k rozvoji nových inovačních strategií. Po změně vlastnické struktury mnoha podniků v průběhu 90. let 20. století musely tyto firmy svou produkci přizpůsobit domácí i zahraniční konkurenci, a to již bez pomoci státních subvencí. Tato situace vedla k zakládání regionálních klastrů, které mají pozitivní vliv nejen na dlouhodobou podnikatelskou aktivitu v zemi a rozvoj inovací, ale také na národní a potažmo i mezinárodní konkurenceschopnost Švédska.

Ačkoli je v současné době ve Švédsku patrná snaha snižovat celkové daňové zatížení ekonomických subjektů, i nadále zde existuje prostor pro jeho další snižování. S ohledem na zachování stávajícího množství finančních prostředků, nutného k pokrytí nákladů státu blahobytu, je možné pro švédskou vládu formulovat doporučení i nadále pokračovat v tomto trendu, ovšem cestou snižování daně z příjmů korporací, která je stále na vysoké úrovni. Následný pokles příjmů z této daně by mohl být vykompenzován zvýšením některé ze sazeb nepřímých daní, jejichž dopad na ekonomickou aktivitu není tak značný.

Seznam použité literatury

A) Odborné knihy

ANDERSSON, Martin and Christer GUNNARSSON, 2004. *Egalitarianism in the Process of Modern Economic Growth: The Case of Sweden*. Washington, DC: World Bank.

DUBEN, Rostislav, 1994. *Stát blahobytu*. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-7079-016-4.

DUKOVÁ, Ivana, 2013. *Sociální politika: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3880-2.

ERIXON, Lennart, 2000. *A Swedish Economic Policy – The Theory, Application and Validity of the Rehn-Meidner Model*. Stockholm: Stockholm University.

EUROPEAN COMMISSION, 2000. *Structures of the Taxation Systems in the European Union 1970 – 1997*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-828-9834-2.

EUROPEAN COMMISSION, 2013. *Taxation Trends in the European Union*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-79-28852-4.

FISCAL POLICY COUNCIL, 2013. *Swedish Fiscal Policy – Fiscal Policy Council Report 2013*. Stockholm: Swedish Fiscal Policy Council. ISBN 978-91-980242-3-4.

FRANCOVÁ, Hana a Aleš NOVOTNÝ, 2008. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-125-3.

HALLERBERG, Mark, 2004. *Domestic Budgets in a United Europe: Fiscal Governance from the End of Bretton Woods to EMU*. London: Cornell University Press. ISBN 0-8014-4271-0.

HENREKSON, Magnus et al., 1999. *Economic growth in Europe since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 052149964X.

HOLMLUND, Bertil, 2003. *The Rise and Fall of the Swedish Unemployment*. Munich: Center for Economic Studies.

KARPOVÁ, Eva, 2006. *Hospodářský vývoj Rakouska, Švédska a Finska po vstupu do EU*. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-245-1072-3.

- KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-41-5.
- KETELS, Christian, 2009. *Cluster, Clusters Policy, and Swedish Competitiveness in the Global Economy*. Västerås: Edita. ISBN 978-91-85935-29-1.
- KLIKOVÁ, Christiana a Igor KOTLÁN, 2012. *Hospodářská politika*. 3. vyd. Ostrava: SOKRATES. ISBN 978-80-86572-76-5.
- KOLIBOVÁ, Helena, 2007. *Sociální politika 1*. Opava: Optys. ISBN 978-80-85819-62-5.
- KOTLÁN, Igor, 2010. *Daňové zatížení a struktura daní v ČR ve srovnání s vybranými zeměmi OECD a EU a legislativní změny ve smyslu de lege ferenda*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. ISBN 978-80-86729-58-9.
- KREBS, Vojtěch, 2010. *Sociální politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-858-4.
- MACHOVÁ, Zuzana et al., 2011. *Tax Burden in OECD Countries – WTI Application*. Ostrava: VŠB – Technická univerzita Ostrava. ISBN 978-80-248-2537-3.
- MUNKOVÁ, Gabriela a kol., 2005. *Sociální politika v evropských zemích*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0780-8.
- PAVELKOVÁ, Drahomíra a kol., 2009. *Klastry a jejich vliv na výkonnost firem*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2689-2.
- POTŮČEK, Martin, 1995. *Sociální politika*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-01-X.
- POTŮČEK, Martin, 2005. *Veřejná politika*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-50-4.
- SOJKA, Milan a kol., 2000. *Dějiny ekonomických teorií*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-991-X.
- TOMEŠ, Zdeněk a kol., 2008. *Hospodářská politika 1900 – 2007*. Praha: C. H. Beck. ISBN 978-80-7400-002-7.
- URBAN, Luděk, 1992. *Praktická hospodářská politika*. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-7079-941-2.
- VEČEŘA, Miloš, 1996. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-16-8.

WORLD ECONOMIC FORUM, 2013. *The Global Competitiveness Report 2013 – 2014*. Geneva: World Economic Forum. ISBN 978-92-95044-73-9.

ŽIŽKOVÁ, Jana et al., 1995. *Úvod do studia sociální politiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. ISBN 80-7079-450-X.

B) Články v odborných časopisech

AGELL, Jonass et al., 1996. Tax Reform of the Century – the Swedish Experiment. *National Tax Journal*. Vol. XLIX, No. 4.

CLAEYS, Peter, 2008. Rules and their Effects on Fiscal Policy in Sweden. *Swedish Economic Policy Review*, p. 7 - 47.

ELVANDER, Nils, 2002. The Labour Market Regimes in the Nordic Countries: A Comparative Analysis. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 25, No. 2.

FEIGE, Edgar and Robert MCGEE, 1983. Sweden's Laffer Curve: Taxation and the Unobserved Economy. *Scandinavian Journal of Economics*. Vol. 85, Issue 4, p. 21.

HAUG, Ralph, 2004. The History of Industrial Democracy in Sweden: Industrial Revolution to 1980. *International Journal of Management*, Vol. 21, No. 1.

JOHN, P. Shelton and Goran OHLIN, 1952. A Swedish Tax Provision for Stabilizing Business Investment. *The American Economic Review*, p. 375 – 380.

KORPI, Walter, 2000. The Development of the Swedish Welfare State in a Comparative Perspective. *The Foundations of the Welfare State*, Vol. 2, pp. 314 – 323.

LINDBECK, Assar, 1997. The Swedish Experiment. *Journal of Economic Literature*. Vol. XXXV, pp. 1273 – 1319.

LINDBECK, Assar, 1998. Swedish Lessons for Post-Socialist Countries. *Institute for International Economic Studies*, No. 645, p. 48.

LUNDBERG, Erik, 1985. The Rise and Fall of the Swedish Model. *Journal of Economic Literature*, Vol. XXIII, p. 1 – 36.

LUNDBERG, Urban and Klas AMARK, 2001. Social Rights and Social Security: the Swedish Welfare State, 1900 – 2000. *Scandinavian Journal of History*, Vol. 26, p. 157 – 176.

STUART, Charles, 1981. Swedish Tax Rates, Labor Supply, and Tax Revenues. *Journal of Political Economy*. Vol. 89, No. 5, pp. 1020 – 1038.

TAJOVSKÝ, Ladislav, Pavel TOMÍČEK a Petr CHALUPECKÝ, 2009. Švédský model a jeho vývojové fáze. *Central European Review of Economic Issues*, č. 12, s. 35 – 45.

TRABANDT, Mathias and Harald UHLIG, 2010. How Far Are We From the Slippery Slope? The Laffer Curve Revisited. *European Central Bank: Working Paper Series*, No 1174.

VYLDER, Stefan de, 1996. The Rise and Fall of the „Swedish Model“. *Human Development Occasional Papers*, p. 26.

C) Elektronické dokumenty

CZECHINVEST, 2007. *Průvodce klastrem* [online]. Czechinvest, 20. 1. 2007 [12. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/klastry>.

CZECHINVEST, 2014. *Klastry* [online]. Czechinvest [12. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.czechinvest.org/klastry>.

DĚDEK, Oldřich, 2013. *Pakt stability a růstu* [online]. Ministerstvo financí ČR, 1. 12. 2013 [29. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.zavedenieura.cz/cs/euro/eurozona/pakt-stability-a-rustu>.

EKONOMIFAKTA, 2013. *From War to The Swedish Model* [online]. Ekonomifakta, 30. 10. 2013 [12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.ekonomifakta.se/en/Swedish-economic-history/From-War-to-the-Swedish-Model/>.

EUROSTAT, 2013. *Gross Domestic Expenditure on R&D as a Percentage of GDP* [online]. Eurostat 4. 6. 2013 [11. 4. 2014]. Dostupné z: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/science_technology_innovation/data/database.

EUROSTAT, 2014a. *Government Revenue, Expenditure and Main Aggregates* [online]. Eurostat, 17. 2. 2014 [11. 4. 2014]. Dostupné z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

EUROSTAT, 2014b. *General Government Expenditure by Function (COFOG)* [online]. Eurostat, 17. 3. 2014 [11. 4. 2014]. Dostupné z: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>.

GOVERNMENT OFFICES OF SWEDEN, 2001. *An Account of Fiscal and Monetary Policy in the 1990s* [online]. Government Offices of Sweden [28. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.government.se/sb/d/574/a/51926>.

KARLSSON, Stefan, 2006. *The Sweden Myth* [online]. Ludwig von Mises Institute 7. 8. 2006 [12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://mises.org/daily/2259>.

MINISTRY OF FINANCE, 2013. *From the Budget Bill for 2014: Budget Statement* [online]. Ministry of Finance, 24. 10. 2013 [9. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.government.se/sb/d/574/a/223715>.

NORBERG, Johan, 2002. *Liberalism, Capitalism, Globalisation* [online]. Johan Norberg 2002 [12. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.johannorberg.net/?page=articles&articleid=45>.

NORMAN, Goran and Daniel J. MITCHELL, 2000. *Pension Reform in Sweden: Lessons for American Policymakers* [online]. The Heritage Foundation [6. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.heritage.org/research/reports/2000/06/pension-reform-in-sweden-lessons-for-american-policymakers>.

OECD, 2010. *Government Expenditure, Revenues and Deficits* [online]. OECD Statistics [29. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.oecd-ilibrary.org/sites/factbook-2010-en/10/01/01/index.html?contentType=&itemId=/content/chapter/factbook201073en&containerItemId=/content/serial/18147364&accessItemIds=&mimeType=text/html>.

OECD, 2013a. *Gross Public Debt, Maastricht Criterion* [online]. OECD Statistics [29. 3. 2014]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=48250#>.

OECD, 2013b. *Factbook Country Statistical Profiles – 2013 Edition: Prices* [online]. OECD Statistics [6. 4. 2014]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=48250#>.

OECD, 2013c. *Gross Domestic Expenditure on R&D as a Percentage of GDP* [online]. OECD 27. 3. 2013 [11. 4. 2014]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/gross-domestic-expenditure-on-r-d-2013-1_rdxp-table-2013-1-en.

OECD FACTBOOK, 2013. *Economic, Environmental and Social Statistics – Government Debt* [online]. OECD Statistics [29. 3. 2014]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-factbook-2013_factbook-2013-en.

OECD, 2014a. *Gross Domestic Product – Annual Growth Rates in Percentage* [online]. OECD Statistics [19. 3. 2014]. Dostupné z: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1#.

OECD, 2014b. *Economic Outlook – OECD Annual Projections* [online]. OECD Statistics [19. 3. 2014]. Dostupné z: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=SNA_TABLE1#.

OECD, 2014c. *Central Government Debt* [online]. OECD Statistics [17. 4. 2014]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/#>.

STEIGER, Štěpán, 2005. *Proměny švédského sociálního státu* [online]. Listy [5. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=053&clanek=030514>.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 2.1 Typologie sociálního státu	19
Graf 2.1 Lafferova křivka.....	21
Tabulka 3.1 Sektorový růst produkce Švédska v letech 1870 – 1910.....	25
Tabulka 3.2 Sektorový růst produkce Švédska v letech 1930 – 1960.....	33
Tabulka 3.3 Makroekonomické indikátory Švédska 1940 – 1969.....	38
Tabulka 3.4 Makroekonomické indikátory Švédska 1970 – 1989.....	39
Graf 3.1 Veřejné příjmy a výdaje ve Švédsku a v OECD v letech 1960 – 1992	40
Graf 3.2 Roční tempo růstu HDP ve Švédsku a v zemích OECD v letech 1990 – 1995	42
Tabulka 3.5 Makroekonomické ukazatele švédské ekonomiky v letech 1990 – 1995	43
Tabulka 4.1 Makroekonomické ukazatele švédské ekonomiky v letech 1990 – 2000	50
Tabulka 4.2 Výdajové stropy a jejich plnění ve Švédsku v letech 1997 – 2000.....	51
Graf 4.1 Vývoj složené daňové kvóty ve Švédsku a v EU v letech 1995 - 2011.....	55
Graf 4.2 Vývoj dílčí daňové kvóty ve Švédsku v letech 1990 – 2011	56
Graf 4.3 Implicitní daňové sazby ve Švédsku v roce 1990 a 2011, v %.....	58
Tabulka 4.3 Vývoj vládního deficitu a dluhu Švédska v letech 2001 – 2011	61
Tabulka 4.4 Veřejné příjmy a výdaje ve Švédsku a v EU, v % HDP	62
Graf 4.4 Výdaje na stát blahobytu ve Švédsku v letech 1995 – 2012, v % HDP.....	63
Graf 4.5 Pořadí zemí OECD dle velikosti výdajů na výzkum a vývoj v roce 2010.....	64

Seznam zkratk

ČSSR	Československá socialistická republika
DPH	Daň z přidané hodnoty
Eurostat	Evropský statistický úřad
HDP	Hrubý domácí produkt
ITRC	Implicitní daňová sazba na spotřebu
ITRK	Implicitní daňová sazba na kapitál
ITRL	Implicitní daňová sazba na práci
LO	Konfederace odborových svazů
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
OSVČ	Osoba samostatně výdělečně činná
p. b.	procentní bod
PPP	Parita kupní síly
SAF	Švédská konfederace svazů zaměstnavatelů
SEK	Švédská koruna
USA	Spojené státy americké
WTI	World Taxation Index

Prohlášení o využití výsledků diplomové práce

Prohlašuji, že

- jsem byla seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, diplomovou práci užít (§ 35 odst. 3);
- souhlasím s tím, že diplomová práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího diplomové práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o diplomové práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, diplomovou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 22. 4. 2014

Zuzana Wiglaszová
Bc. Zuzana Wiglaszová

